JIŘÍ ČEJKA

POHLED DO MINULOSTI MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU V BRNĚ

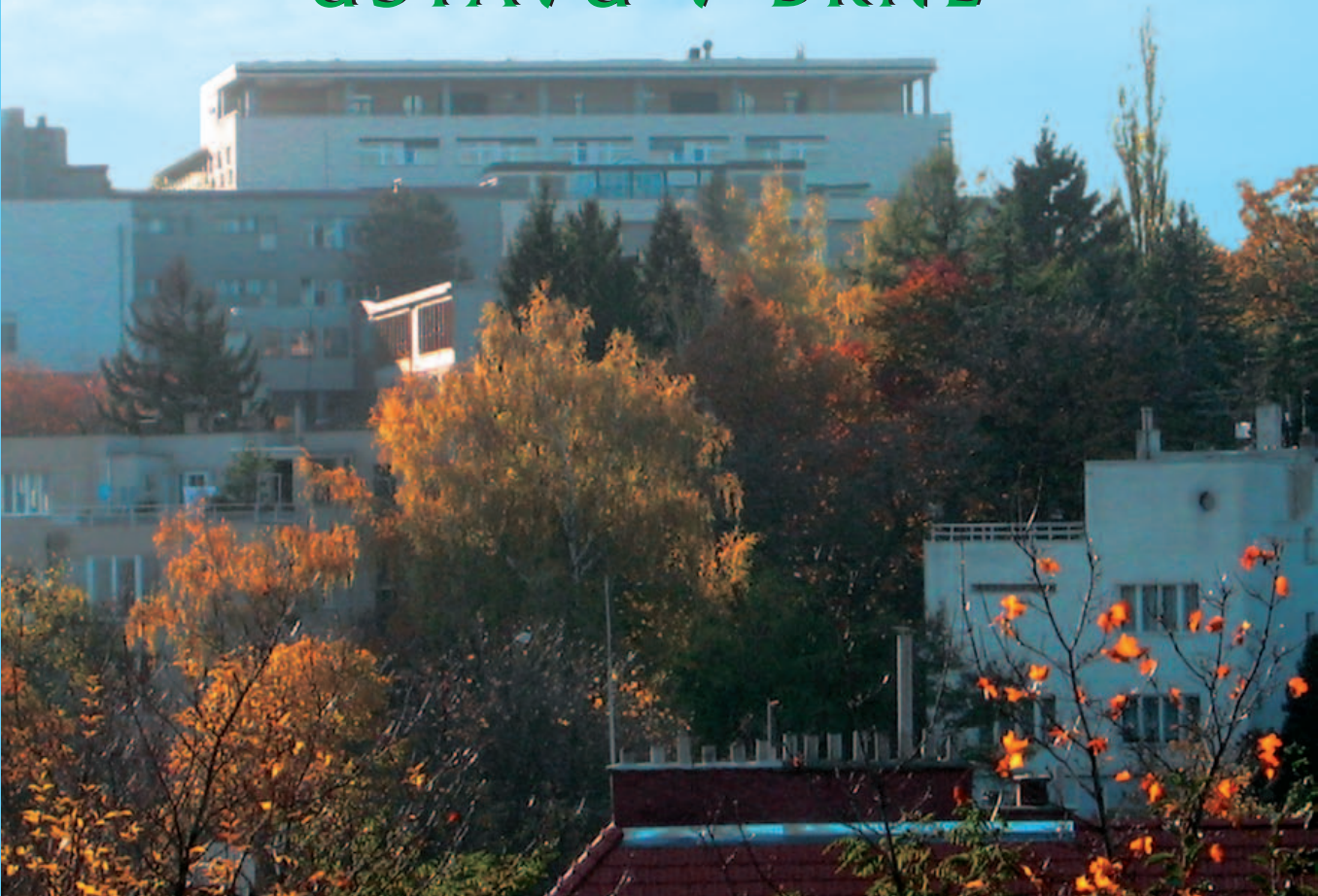

POHLED DO MINULOSTI
MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU
V BRNĚ

Motto:

Pacient na prvém místě

JIŘÍ ČEJKA

POHLED DO MINULOSTI

MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU

V BRNĚ

BRNO 2004

© PhDr. Jiří Čejka 2004
© Masarykův onkologický ústav v Brně 2004

ISBN 80-86793-03-6

Vážení přátelé,

onkologický ústav v Brně na Žlutém kopci slaví významné jubileum. Je o to významnější, že má za sebou dlouhých sedmdesát bouřlivých let výstavby a lidové tvořivosti českého zdravotnictví. Vydržel a zůstal jediným komplexním onkologickým pracovištěm, které se již dávno mohlo stát špičkovým zdravotnickým zařízením v Evropě i ve světě. I když jeho historie byla rovněž bouřlivá nebo přinejmenším kuriózní, přesto máme mnozí tu čest pracovat na pracovišti, které pro českou onkologii mnoho udělalo a nemálo znamená. Kniha, která se vám dostává do rukou, je o historii. Prosím, dovolte mi, abych se pokusil zabývat současností a trochu i budoucností.

Bezesporu je možné konstatovat, že ústav se na prahu nového století a tisíciletí otevřel světu. Je napojen na Lékařskou fakultu MU, plně začleněn v Univerzitním onkologickém centru, má smlouvy o vzájemné spolupráci s ostatními zdravotnickými pracovišti v Brně a Ministerstvo zdravotnictví České republiky, jako zřizovatel ústavu, považuje ústav za centrum excelence. Koncepčně je nastavena a nastartovaná cesta k modernímu, progresivnímu onkologickému ústavu, který bude plně využívat všech nejlepších a nejmodernějších metod jak v diagnostice, léčbě onkologických onemocnění, tak výzkumu. Podstatnou úlohu také hraje ústav v současné době ve vytváření moderní, organizované struktury ve vzdělávání – v pre- i postgraduálním, protože disponuje vysoce specializovanými odborníky.

Považujeme za samozřejmé podílet se významnou měrou na tvorbě onkologických standardů v oblasti klinické, radioterapeutické nebo chirurgické. Ovšem nejen se podílet, ale i propagovat ve spolupráci s dalšími medicínskými obory. Stejně tak považujeme za samozřejmé se podílet na základním výzkumu v oblasti nádorových onemocnění, tak jako tomu vždycky v ústavu bylo, a zároveň podporovat tzv. „translational research“, rychle aplikovaný do klinické praxe. Ústav disponuje v současné době dostatkem vědeckého potenciálu, který může náročné problémy řešit. Nicméně bude nadále podporovat další personální rozvoj v této oblasti.

*Základním mottem ústavu stále zůstává **„Pacient na prvém místě“**. Z tohoto hlediska se jistě hodně udělalo, ale plánují se další kroky k tomu, aby se nemocný u nás cítil naprosto spokojen. Průzkumy mezi pacienty a jejich četné pochvalné dopisy mluví za vše. Nicméně vždy se dá najít cesta k dalšímu vylepšení. Dovedu si např. představit jinou organizaci práce v ambulancích všech oddělení, která by vedla k větší spokojenosti všech zainteresovaných. Dovedu si představit jinou organizaci chirurgických oborů, zejména nové operační sály s kompletním příslušenstvím v novém prostředí, ale i zdokonalení diagnostiky, léčebných postupů a v neposlední řadě i komfortu lékařů a zdravotního personálu. Dovedu si představit kompletní „Centrum preventivní onkologie“, která zatím jako jediná může pomoci zlepšit zdravotní stav obyvatelstva. U pacienta, který ještě neví, že pacientem je, ale dostaví se na preventivní onkologickou prohlídku, může poměrně velmi rychle, velmi snadno a z ekonomického hlediska velmi lacino dojít k úplnému uzdravení v době, kdy se rakovina stále „mezi lidem“ považuje za nevyléčitelné onemocnění.*

Rád bych závěrem zdůraznil, že vedení Masarykova onkologického ústavu v Brně podporuje a bude podporovat nastolený směr k modernímu onkologickému ústavu. Nedávno absolvovaná akreditace Spojené akreditační komise ČR podporuje tuto myšlenku a celkovou strategii ústavu. Jednoznačným cílem je spokojený pacient a spokojený zaměstnanec.

doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc.
ředitel Masarykova onkologického ústavu v Brně

Brněnský onkologický ústav a brněnská univerzita

Sedmdesátiletý vývoj vztahů Masarykova onkologického ústavu a brněnské univerzity je poměrně komplikovaným, leč poučným příběhem s dobrým koncem. Lépe řečeno s dobrým pokračováním, protože rozvoj obou institucí zdaleka nekončí.

Onkologický ústav v Brně vznikal původně bez jakékoli návaznosti na fakultní nemocnici a snad i proti vůli některých tehdejších představitelů akademické medicíny. Tuto přímou návaznost pak postrádal celá desetiletí a pěstoval si dokonce jakousi formu organizačního a vědeckého izolacionismu s vymezováním vůči fakultním zdravotnickým zařízením. Onkologický ústav zdánlivě nepotřeboval lékařskou fakultu a lékařská fakulta nepotřebovala onkologický ústav. Neznamenalo to, že by spolupráce neprobíhala na úrovni osobních vazeb, příležitostné angažovanosti jednotlivců a odborné spolupráce v zájmu jednotlivých nemocných. Systémový a smluvní vztah obou institucí však v celém minulém století navázán nebyl.

Jak čas plynul, ztrácely tím obě strany. Na lékařské fakultě se onkologie vyučovala roztříštěně, jen v orgánovém kontextu různých oborů, obvykle jako poslední kapitola. Zprvu splývala s radiologií v rámci jejího vznikajícího podoboru radioterapie a pyšnila se jedněmi z nejútlejších skript vůbec. Jakoby skoro nebylo o čem hovořit, protože ve fragmentech různé kvality a rozsahu se studenti o nádorech něco dozvěděli kromě patologie tu v chirurgii, tu v interně nebo gynekologii, otorhinolaryngologii či kožním lékařství. Onkologický ústav své pracně budované komplexní pojetí onkologie neměl komu sdělovat. Upadal buď do extrému servisu a rutiny nebo planého teoretizování s malými praktickými dopady ve svém okolí. To na jedné straně vedlo (a stále v myslích některých ještě vede) k permanentnímu pošilhávání krajských orgánů po anexi kapacit onkologického ústavu pod krajskou správu, neboť někteří jej chápali spíše jako pomocné sociální zařízení pro nevyléčitelně nemocné. Na druhé straně to pak vedlo k určitému odcizení experimentálního zázemí ústavu a jeho využívání jinými institucemi. K výuce medicínských profesionálů byl brněnský onkologický ústav systematicky používán jen pro střední zdravotnické pracovníky, zejména radiologické laboranty.

Jistý zlom znamenalo ustavení Výzkumného onkologického ústavu klinické a experimentální onkologie jako resortního pracoviště v roce 1976 a myšlenka budování moderního zařízení komplexní onkologické péče s celostátní působností, kterou silou své osobnosti razil jeho první ředitel profesor Švejda, vysokoškolský učitel patologie a bývalý děkan brněnské lékařské fakulty. Ani on však nedokázal prosadit zavedení oboru klinické onkologie do pravidelné výuky medicíny a užší sepětí onkologického ústavu s lékařskou fakultou. Ústav tak v dal-

ších dvou desetiletích přicházel především o možnost ovlivňovat onkologické uvažování studentů medicíny a mladých lékařů, habilitovat své odborníky a vybírat si medicínský dorost z těch nejlepších absolventů. Ústav personálně stárnul a dokonce se tvrdilo, že nastupovat do něj lze až po nabytí dostatečné praxe v základních medicínských disciplínách jinde. Namlouvali jsme si, že ti nejkvalitnější, teprve až medicínsky vyspějí jinde, budou soutěžit o vstup do onkologického ústavu. Opak byl pravdou a ústav spěl k personální dekadenci, občas se stával personálním odkladištěm. To neznamená, že by neposkytoval kvalitní onkologickou péči, avšak ztrácel vizi a vliv na dění a koncepční rozvoj onkologie v celostátním měřítku.

S odchodem mnohých z ústavu v devadesátých letech přebírala iniciativu pracoviště fakultních nemocnic, z nichž některá se výrazně onkolocky profilovala. Vznikla vize Univerzitního onkologického centra jako sítě vzájemně spolupracujících a komplementárních pracovišť se specializací v různých oblastech onkologie. Onkologický ústav zprvu tuto vizi odmítal a hájil pozici vlastní výjimečnosti, zdůvodnitelnou snad komplexem budov a jejich přístrojovým, méně však již tehdejším personálním vybavením.

Z rozporných názorů, reálných potřeb a narůstající konkurence v Brně, v republice i ve světě došlo na přelomu tisíciletí v ústavu k zásadním změnám personálním i koncepčním. Potvrdilo se, že trvalejší zahledění do sebe je v otevřeném moderním světě neudržitelné, že odbornost, vědu a výuku nových generací nelze oddělovat. Šlo také o ustavení klinik hematoonkologie, solidních nádorů dospělých a nádorů dětského věku tam, kde pro to byly vhodné podmínky. Tedy rovněž ve specializovaném onkologickém ústavu, který by se již trvale cítil součástí akademické medicíny, jak vyhovoval jejím nárokům. Změny způsobili nejen protagonisté myšlenky silného specializovaného ústavu onkologické péče jako součásti univerzitní sítě onkologicky vyprofilovaných pracovišť, tedy Univerzitního onkologického centra, a komplexního pojetí onkologie jako multidisciplinárního oboru.

Nezbytná byla také změna přístupu ze strany lékařské fakulty. Navodil ji během devadesátých let především její děkan profesor Vorlíček, internista a onkolog, budující moderní hematoonkologii a paliativní medicínu, tolik potřebnou také v onkologii. Jako zkušený vysokoškolský pedagog, který znal z vlastní praxe podmínky v onkologickém ústavu, vnímal potřebu podpory specializace v onkologii na fakultě a nový potenciál vzájemně kooperujících fakultních nemocnic a onkologického ústavu.

Takže spolu se sedmdesátým výročím založení brněnského onkologického ústavu, nyní Masarykova, můžeme již s přiměřeným optimismem oslavovat také existenci Kliniky komplexní onkologické péče LF MU na jeho půdě, účast ústavu v aktivitách Univerzitního onkologického centra, ať již jde o rozdělení odborných kompetencí v rámci brněnských akademických zařízení nebo o výuku onkologie v pregraduálním či postgraduálním vzdělávání, případně habilitace a profesury v oboru onkologie. Za široké autorské spoluúčasti většiny brněnských onkologických pracovišť vznikly nové onkologické učebnice a skripta, společně jsou řešeny výzkumné projekty, brněnské informační onkologické centrum pomáhá v onkolocké prevenci i orientaci onkologicky nemocným. S řadou věcí ještě úplně spokojeni nejsme, ale trend užšího sepětí odborné praxe, vysokoškolského vzdělávání, výzkumné práce a medicínských inovací je brněnské onkologii nastaven. Společně tím získávají Masarykova univerzita, její lékařská fakulta, fakultní nemocnice i Masarykův onkologický ústav, získávají tím studenti medicíny a zdravotních věd a samozřejmě onkologicky nemocní. A o to nám jde a půjde především.

prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc.
děkan Lékařské fakulty Masarykovy univerzity
a náměstek ředitele Masarykova onkologického ústavu
pro rozvoj, vědu a výuku

Vážení čtenáři,

publikace, která se právě ocitla ve vašich rukou, je obsahově věnována starší i celkem nedávné minulosti významné zdravotnické instituce – Masarykovu onkologickému ústavu. V roce 2005 ústav, jehož pracovníci významně přispívali a přispívají ke stále úspěšnějšímu boji se zákeřnými onkologickými onemocněními, dovrší 70 let své existence. Vznikl z ušlechtilých myšlenek zakladatelů, žil a žije humanitou a vysokou odborností prolnutou prací svých zaměstnanců a do budoucna je stále větší a větší nadějí pro značné množství pacientů. Buďme hrdí na to, že ústav s takovou minulostí, přítomností i ambicemi do budoucna působí již sedm desetiletí právě v našem městě Brně.

Poděkování za pomoc při vzniku publikace náleží Muzeu města Brna a Archivu města Brna, především ředitelům obou institucí – PhDr. Pavlu Ciprianovi a PhDr. Františku Novákovi.

Jiří Čejka

Budova Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně. Snímek byl pořízen počátkem poloviny 30. let minulého století.

I. Co předcházelo založení ústavu

Jedna z nejobávanějších nemocí – rakovina – doprovází lidstvo od dávných časů. Strach z této choroby dlouho vycházel především z neznalosti její podstaty, principů jejího průběhu a tedy i z poměrně malé možnosti úspěšného léčení této zákeřné choroby. V podstatě až do konce druhé poloviny 19. století platilo pravidlo upozorňující povolané, *„že s rakovinou se nemá nic dělat, aby se tím průběh nemoci zbytečně neurychlil“*.[1] Od konce 19. století se zástupci lékařské vědy počali vážně zabývat vědeckým zdůvodněním a odhalováním podstaty onkologických onemocnění. Vědci postupně překonávali názory o „nakažlivé“ povaze rakoviny[2] a za pomoci laboratorních výzkumů počali odhalovat některé z příčin, které zákeřnou nemoc působí. Na počátku 20. století již věděli, že nemoc může být dědičná, že značný vliv na její rozpoutání má způsob stravování či nezdravé prostředí, jako například některé výrobní provozy.[3]

Odborná, výzkumná či chcete-li vědecká stránka byla pouze jedním aspektem boje s rakovinou. Před medicínou konce 19. a počátku 20. věku stály rovněž naléhavé otázky humánního, praktického sociálního rázu, promítající se do zápasu se zhoubnou nemocí. A tak již v době před první světovou válkou vznikla v Paříži ve Villejuif ze soukromé iniciativy instituce, určená pro nevyléčitelně nemocné rakovinou, která byla posléze nemalým úsilím lékařů a státní administrativy přeměna v rozsáhlý léčebný a vědecký ústav. Z počátku rovněž soukromý charakter nesl švédský centrální rakovinný ústav zvaný Radiumhemmet. Na jeho vznik a následnou činnost značným darem přispěl také tehdejší král Švédů Gustav V. V předválečném Rusku byl první ústav pro nemocné rakovinou otevřen roce 1903 v Moskvě. Zpočátku byl schopen pojmout 56 pacientů, posléze se jeho kapacita rozšířila na 130 lůžek. V rámci ústavního výzkumu byly činné biologické a chemické laboratoře. O osm let později, v roce 1911, založili dobrovolní dárci ženský ústav pro stižené rakovinou v Petrohradě. V Německu byl mezi prvními ústavy onoho zaměření založen Čechem profesorem Černým tzv. Samariterhaus v Heidelbergu. Psal se tehdy rok 1906.[4]

V českých zemích a na Moravě vznikala myšlenka založit ústav, který by se věnoval především nemajetným lidem stiženým rakovinou a jinými zhoubnými nádory, poněkud později. Úvahy o takovém zařízení zrály dlouho a pochopitelně že nejvíce byly promýšleny v lékařských kruzích, neboť *„... každý sociální pracovník, hlavně lékař, denně vidí nemocné s vleklými chorobami, které nemůže v žádném ústavě vhodně umístiti, a jejichž ošetření a léčení jest spojeno s nepřekonatelnými obtížemi“*,

Pohled na východní část Žlutého kopce z úpatí Špilberku. Snímek pochází z konce 19. století.

Výseč situačního plánu města Brna z konce 60. let 19. století. Žlutý kopec (Gelber Berg) byl v oné době téměř nedotčen výstavbou.

uvedl k problému onkologicky nemocných chirurg Antonín Novotný. Potřebu „*protirakovinného*“ ústavu dále rozváděl a zdůvodňoval následujícími slovy: „*Bývají to většinou nemocní sociálně slabí, kteří se stávají pro okolí přítěží a sami sobě břemenem, a právě nemocní rakovinou trpívají nejvíce. Jest proto příkazem lidskosti vybudovati pro tyto nemocné ústavy, kde by byli ošetřeni a léčeni, neboť jest i při zdánlivě zoufalém stavu choroby docíliti vhodným postupem alespoň ulehčení a zlepšení.*“[5] Myšlenka založit spolek bojující proti „*velkému nedostatku při léčbě a ošetřování nemocných rakovinou*“ vznikla brzy po první světové válce – v roce 1922. Záměr zbudovat ústav pro pacienty stižené onkologickými chorobami dospíval ke konkrétní podobě v průběhu 20. let minulého století. Dělo se tak v kruhu zdravotnických pracovníků i nadšených laických propagátorů, sdružených kolem tehdejšího primáře chirurgického oddělení zemské nemocnice na Žlutém kopci (dnešní Ba-

kešova chirurgická nemocnice – pozn. autor) MUDr. Jaroslava Bakeše[6] a jeho matky – sociální pracovnice – Lucie Bakešové.[7] Primář Bakeš spolu se svou matkou, kteří stáli u zrodu oné ideje, dokázali za necelých šest let kolem sebe shromáždit skupinu odborníků a především nadšených a obětavých dobrovolných pracovníků. Spolu s nimi, po dlouhých a pracných organizačních přípravách, mohli pak dne 21. června roku 1928 na ustavující schůzi prohlásit spolek, nesoucí název Dům útěchy v Brně, za založený.[7c] Starostou spolku byl tehdy jednomyslně zvolen Jaroslav Bakeš. Usilovná organizátorská a zejména propagační činnost Lucie Bakešové byla oceněna jejím zvolením čestnou předsedkyní spolku.

Primář Jaroslav Bakeš při práci.

V tehdejším meziválečném Československu se právě založený spolek stal nositelem zcela ojedinělého projektu, který si kladl za cíl zřízení ústavu pro pacienty postižené onkologickými onemocněními. Členové spolku zvláště akcentovali zaměření ústavu na pacienty nemajetné, tedy na nemocné bez prostředků, kteří si nemohli v nemoci nikterak – alespoň hmotně – ulehčit. Popudem „*ke vzniku spolku a jeho činnosti byla velká bída nemocných rakovinou v pokročilém stavu choroby, hlavně ovšem nemajetných a naprostý nedostatek organisované péče o nemocné rakovinou*“, uvedl v roce 1930 tehdejší jednatel spolku Dům útěchy MUDr. Antonín Novotný.[7a] V oněch několika slovech se odráží nesmírná šíře humanity. Stěžejní úkol, smysl či chcete-li cíl spolku úžeji přiblížila veřejnosti také pozdější předsedkyně dámského odboru Věra Lesná těmito slovy: „*Náš humánní spolek Dům útěchy v Brně si vytkl za úkol vybudovati vzorný ústav pro léčení těch nejubožejších mezi ubohými, o které není dosud náležitě postaráno a kteří jsou proto většinou odsouzeni k strastiplnému a pozvolnému umírání ve svých rodinách, jimž stávají se strašným břemenem. Nešťastníkům těm nedostává se účinného léčení a pomoci, takže bez pomoci trpí hroznými útrapami tělesnými i duševními.*“[7b] Jednoznačně, pregnantně předestřel podstatu ušlechtilého snažení spolku Dům útěchy jeho starosta Jaroslav Bakeš, když kromě jiných myšlenek definoval poslání budoucího ústavu následujícími slovy: „*Každá kulturní perioda lidstva jest provázena zvláštními nemocemi, ke kterým obracejí hlavní zřetel kruhy odpovědné i veřejnost. Takovou kulturní bolestí dneška jsou zhoubné nádory, zejména rakovina. Statistické práce vědecké nesporně dokázaly vzestup počtu onemocnění zhoubnými nádory, a proto jest nezbytno, aby si každý národ nejen všímal tohoto povážlivého vzrůstu, nýbrž aby se také uchopil prostředků proti tomuto nebezpečí a účinně zasáhl. V Československu umírá, jak uvedl ministr ... zdravotnictví Spina, asi 16 000 lidí ročně na rakovinu. Můžeme tedy po tuberkulose označit rakovinu za nejrozšířenější chorobu. Kulturně vyspělí národové tomuto nebezpečí již čelí budováním speciálních ústavů pro léčbu a vědecké bádání o rakovině. Ve Stokholmu, v New Yorku, Paříži, Londýně a Heidelberku jsou speciální ústavy, ve kterých se koncentruje léčba rakoviny a ve kterých nalézají postižení odborného léčení, jehož jim nemocnice doposud poskytnouti nemohly ... Léčba rakoviny jest doposud z větší části chirurgická. V novém ústavě bude možno soustředit nemocné rakovinou, bude možno umístit a léčit lidi, kteří dnes do nemocnic přijímáni býti nesmějí, a konečně bude možno také spolupracovati na ožehavém tématu, na kterém pracují s největší intensitou všechny kulturní národy. Téma zhoubných nádorů je všelidské. Proto bude také nutno, aby vědecké práce v novém ústavě se účastnili odborníci nejen našeho národa, nýbrž i pracovníci cizí. Zkrátka,*

vědecká práce v ústavu tom budiž, jak toho všelidské téma vyžaduje, kosmopolitickou. Přejme si, aby naše úsilí docílilo positivních výsledků a chceme proto ze všech sil svých spolupracovati k dosažení vytčeného cíle.“[8]

Založení spolku se zejména zásluhou Jaroslava Bakeše a Lucie Bakešové setkalo s příznivým a širokým ohlasem u veřejnosti.[9] Primáři Bakešovi a jeho spolupracovníkům se podařilo získávat pro své záměry podporu řady významných osobností oné doby, členů zemského zastupitelstva a zemského výboru či brněnského magistrátu. Jejich humánním myšlenkám byl pochopitelně příznivě nakloněn též prezident Republiky Československé Tomáš Garrique Masaryk. S prezidentem Masarykem se starosta spolku Jaroslav Bakeš osobně setkal v červnu roku 1928 v Brně a během krátkého, ale srdečného přijetí prezidenta informoval o účelu a potřebách Domu útěchy. T. G. Masaryk projevil velký zájem o záměry spolku, vyžádal si podrobnější zprávu a přislíbil účinnou pomoc ve chvíli, jak sám pravil, „*až podnik nabude určitých forem*“.[10] Veřejnost přijímala ideje, snahy a záměry spolku velmi příznivě. Řady spolku rostly. Přicházeli členové a spolupracovníci ze všech společenských vrstev bez ohledu na národnostní, náboženskou či politickou příslušnost. Zpočátku spolek sídlil v chirurgické nemocnici na Žlutém kopci. Od 4. února roku 1929 však nalezl azyl ve spolkové místnosti Masarykovy letecké ligy na Husově ulici a posléze – od 12. dubna 1930 – se na delší čas usadil v pronajaté místnosti Zemského domu na Joštově ulici.[11]

První řádná valná schůze spolku Dům útěchy se uskutečnila dne 15. května 1929 v zasedací síni Zemského domu. Mimo jiných bodů programu schůze byla tehdy na pořadu i volba správního výboru spolku, v jehož čele stál starosta, kterému při výkonu odpovědné funkce hlavy spolku pomáhali tři náměstci, jednatel, pokladník a členové výboru. Voleni byli rovněž jejich náhradníci. Ve funkci starosty byl jednoznačnou volbou potvrzen MUDr. Jaroslav Bakeš, do funkce prvního Bakešova náměstka přítomní členové zvolili známého brněnského právníka a vládního radu JUDr. Františka Racka, druhým náměstkem se stal tehdejší primář chirurgického oddělení zemské nemocnice v Brně MUDr. Hugo Leischner. Do funkce třetího náměstka a tedy posledního – čtvrtého funkcionáře výboru – byl zvolen brněnský advokát JUDr. Hanuš Schönhof. Post jednatele spolku zastával první asistent chirurgického oddělení brněnské zemské nemocnice MUDr. Antonín Novotný a role pokladníka se zhostil Bohumil Volný, občanským povoláním účetní ředitel moravského zemského úřadu. Členy výboru spolku tvořili vrchní soudní rada okresního soudu v Brně Antonín Kodýtek, bývalý ředitel měšťanské školy František Kyselka a ředitel Národní záložny zemědělské v Brně Eduard Toman. Za jejich náhradníky účastníci první valné schůze tehdy zvolili ing. Vladimíra Fischera, profesora brněnské techniky, členku tehdejšího brněnského městského zastupitelstva Eugenii Hrabalovou, vrchního magistrátního radu dr. Františka Kousalíka, Věru Lesnou a vrchního policejního inspektora v Brně Jana Mahovského. Na hospodaření spolku dohlížela tříčlenná dozorčí rada, v roce 1929 složená z Jarmily Baborovské, ženy vysokoškolského profesora, ředitele Komenského vyšší školy lidové v Brně Antonína Humpolíka a vrchního okresního lékaře MUDr. Artura Marburga. Náhradníky dozorčí rady byli zvoleni ředitel městské spořitelny v Králově Poli Oldřich Kumr, městský lékař v Brně MUDr. Otakar Reichenbach a Jan Svoboda, účetní rada Hypoteční a zemědělské banky v Brně.[12] Pro představu je třeba uvést, že v době první valné schůze – tedy v květnu roku 1929 – čítal spolek celkem 610 členů, z nichž 108 byli takzvaní členové zakládající. O rok později, koncem května roku 1930, se spolek mohl chlubit již 776 členy[13], v jejichž řadách nechyběly významné osobnosti tehdejšího politického, kulturního, vědeckého či obecně společenského života.

Šťastný Nový rok
1933
přeje
Dámský odbor spolku „Dům útěchy“ v Brně
a klade si za čest zvát
na tříkrálový čaj s tancem,
který pořádá v pátek dne 6. ledna 1933 v malém sále Besedního domu v Brně.
Začátek o 15. hodině. Bufet. Tanec. Program.
Spolupůsobí: pí Janíková, chot vrch. mag. ředitele, zpěv, pí Jarmila Lenská, člen Zemského divadla v Brně, zpěv, pan Dr. Věrný, organola.
Vstupné s poukázkou na čaj nebo kávu Kč 15·— včetně dávky, pro studenty s legitimací

Pozvánka dámského odboru spolku Dům útěchy v Brně na tříkrálový čaj s tancem z konce roku 1933. Všechny společenské akce dámského odboru byly pořádány na podporu vybudování léčebny Domu útěchy.

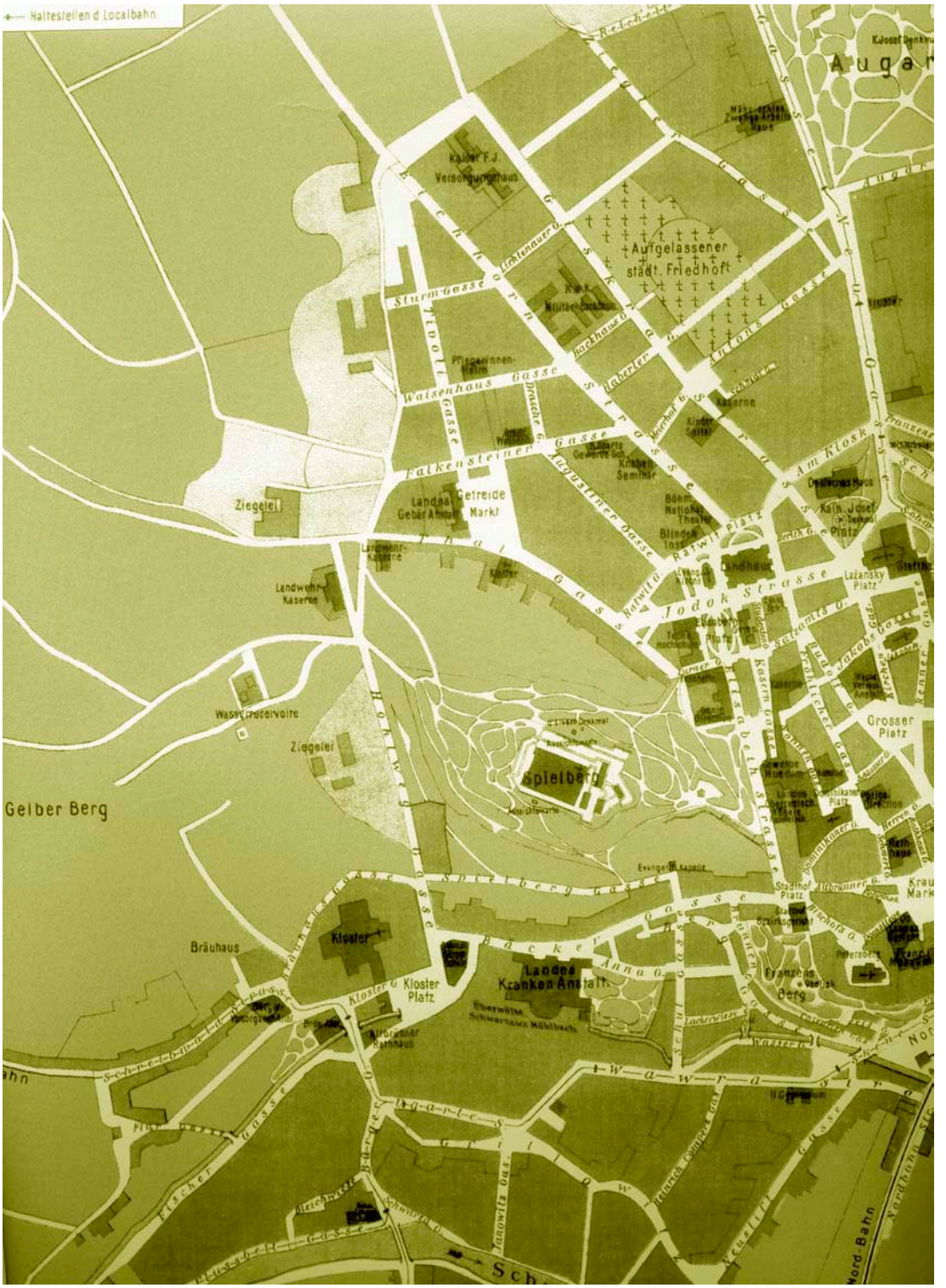

Mapa města Brna z roku 1900 zachycuje i území Žlutého kopce. V té době zde stály pouze vodní nádrže městského vodovodu.

Tak například zakládajícím členem spolku Dům útěchy byl dr. Karel Engliš, tehdejší ministr financí Republiky Československé, který významně osobně přispěl k uvedení spolkové myšlenky v život, tedy k vybudování nemocniční budovy Domu útěchy na Žlutém kopci. Členkou a významnou pracovnicí dámského odboru spolku byla pochopitelně též ministrova žena Valerie Englišová. Mezi zakládajícími členy jsou dále uváděni například zlínský obuvnický magnát Tomáš Baťa, rajhradský opat Petr Hlobil, dcera prezidenta republiky a předsedkyně Československého červeného kříže dr. Alice Masaryková, olomoucký arcibiskup L. Prečan, Karel Tomeš, tehdejší starosta Velkého Brna, MUDr. J. Kuthan zakladatel a majitel známého sanatoria v Tišnově, brněnští obchodníci Konrád Vichr (železářství na Kobližné ulici), Josef Novotný (knihkupectví Barvič a Novotný) a pochopitelně i obchodníci mimobrněnští, řada úspěšných továrníků jako například Alfred Löw-Beer, Ignatz Storek majitel brněnských sléváren nebo správní rady známých podniků jako brněnské zbrojovky v Zábrdovicích, pražské Tatrovky, vagónky ve Studénce, První brněnské strojírny na Olomoucké ulici nebo závodu Alpa – továrny na lučebniny v Králově Poli. Ze známých spolků, které se v roce 1929 staly zakládajícími členy Domu útěchy, lze uvést alespoň ženský vzdělávací a výrobní spolek Vesna, Israelitische Kultursgemeinde in Brünn, či Jednotu učitelek mateřských škol. Mohli bychom uvést také mnoho finančních ústavů z celé republiky, které přispěly slušnými finančními částkami nebo se staly členy spolku.[14]

Prvotní snahou spolku v počátečním období jeho existence se stalo šíření myšlenky vzniku, získávání příznivců a spolupracovníků, budování pevného finančního základu a technické přípravy na výstavbu objektu Domu útěchy. K naplnění těchto úkolů ustanovil spolek na první valné schůzi v květnu 1929 také tři odbory – a sice odbor finanční, technický a odbor dámský. Do odborů finančního a technického byli kooptováni odborně způsobilí členové, kteří připravovali zahájení stavebních prací a posléze se též odborně zapojili do budování objektu Domu útěchy. Významnou úlohu pak sehrával dámský odbor vedený předsedkyní Věrou Lesnou, v němž se výrazně angažovala například manželka ministra financí Valerie Englišová nebo čestná předsedkyně dámského odboru, manželka moravského zemského prezidenta a bývalého předsedy úřednických vlád z let 1920 a 1926 Jana Černého Julie Černá. Významnou postavou dámského odboru byla pochopitelně až do své smrti v roce 1935 též Lucie Bakešová. V dámském odboru, který byl hlavním propagátorem záměrů spolku, pořadatelem mnoha společenských setkání, odborných i populárních přednášek a dalších, především kulturních akcí, se dále viditelně angažovaly například Jarmila Baborovská manželka profesora brněnské české techniky či choť vrchního policejního rady Anna Bačová.[15] Na přednáškových večerech pořádaných dámským odborem vystoupil kupříkladu ministr Karel Engliš, velký úspěch nepochybně sklidil i svérázný moravský polárník a cestovatel Jan Welzl, zvaný též Eskymo Welzl, který přednášel ve prospěch Domu útěchy 20. dubna roku 1929 v Besedním domě.[16]

Propagační činnost spolku – přednášky, dobročinné společenské večírky, koncerty, výstavy a mnohé další společenské aktivity – nalézaly příznivý ohlas v tehdejší veřejnosti a přinášely spolu s členskými příspěvky a s finančními dary jednotlivců, průmyslových podniků či finančních korporací tolik potřebné prostředky na výstavbu nemocničního objektu Domu útěchy. „*Tento finační úspěch*“, uváděl jednatel Novotný ve zprávě spolku za léta 1928–1930, „*nejlépe dokazuje, že veřejnost chápe správně nedostatek účelné péče o nemocné rakovinou a že si přeje, aby tato mezera v našich sociálních institucích byla vyplněna.*“[17] Příkladem všem dalším donátorům šel sám prezident republiky. V roce 1930, tedy v roce 10. výročí vzniku Československé republiky a u příležitosti oslav prezidentových

Dámský odbor spolku „Dům útěchy“ v Brně.
Vstupenka čís.
na tříkrálový čaj s tancem v pátek dne 6. ledna 1933 v malém sále Besedního domu v Brně.
Vstupné s poukázkou na svačinu 6 Kč i s dávkou jen pro studenty s legitimací.
Kontrolní útržek
Poukázka na čaj nebo kávu se zákuskem

Vstupenka na akci dámského odboru spolku „Dům útěchy“ v Brně. Činnost dámského odboru znamenitě propagovala cíle spolku a představovala též nezanedbatelný přínos ekonomický.

osmdesátých narozenin, daroval T. G. Masaryk spolku Dům útěchy z fondu oslav značnou částku – dva a půl milionu korun.[18] Prezident Masaryk tak dodržel svůj slib daný Jaroslavu Bakešovi při brněnském setkání v roce 1928. Hluboký zájem prezidenta a jeho dcery Alice o projekt Domu útěchy se stal značnou inspirací pro ostatní dárce. Rovněž u příležitosti oslav Masarykových osmdesátin darovala Ústřední sociální pojišťovna spolku ve dvou etapách celkem dva miliony korun a z jubilejního fondu přidala ještě dalších čtyři sta tisíc korun. Značně přispěla i Země moravskoslezská, jejíž zemské zastupitelstvo se zaručilo za půjčku ve výši čtyř miliónů korun a rozhodlo se dále splácet za spolek příslušné anuity z oné půjčky vyplývající. Z dalších větších dárců můžeme uvést alespoň moravský zemský výbor, který schválil subvenci ve výši sto padesáti tisíc korun, Škodovy závody v Plzni, které přispěly stotisícovou částkou, Zemskou životní pojišťovnu v Brně, jež darovala padesát tisíc korun nebo První moravskou spořitelnu v Brně – ta přispěla čtyřiceti tisíci. S podobnými obnosy přicházela řada dalších institucí i soukromníků. Ještě v roce 1930 členové spolku předpokládali, že celkové finance na vybudování ústavu Domu útěchy a na jeho vnitřní vybavení výrazně nepřekročí částku šest milionů korun. Po přezkoumání rozpočtové části budovatelského záměru však finanční suma vzrostla na přibližně deset milionů korun. Trvalo tak ještě tři roky, něž mohli odborníci spolku konstatovat, že na stavbu a vybavení ústavu je k dispozici jednak na hotovosti, jednak, že bylo závazně přislíbeno, celkem deset milionů sedm set padesát tisíc korun.[19] Psal se prosinec roku 1933 a finanční podmínky pro zahájení stavby ústavu Domu útěchy byly naplněny.

V oné době měl spolek za sebou citelnou ztrátu. Šestého října 1930 zemřel náhle v polských Vadovicích zakladatel a první starosta spolku Jaroslav Bakeš. Nedožil se naplnění svých ušlechtilých myšlenek. O hloubce a oddanosti navýsost humánnímu dílu svědčí i jeho poslední vůle, v níž ustanovil spolek hlavním dědicem. Svou poslední vůlí dal Jaroslav Bakeš také zřídit při ústavu Domu útěchy fond určený k financování vědeckého výzkumu v oblasti zhoubných nádorů. Tím byl nezlomný postoj humanisty a bojovníka s onkologickými nemocemi završen. Za zemřelého starostu Bakeše byl na přechodnou dobu vedením spolku pověřen vládní rada dr. Racek a na třetí řádné valné schůzi dne 25. června 1931 byl do čela spolku Dům útěchy zvolen rektor brněnské české techniky a významný československý architekt meziválečného období ing. arch. Vladimír Fischer.[20]

Objekt prachárny na Žlutém kopci. Kolem roku 1900.

Výřez situačního plánu Velkého Brna z počátku 20. let minulého století. V oblasti Žlutého kopce jsou vyznačeny vodárenské nádrže.

V době, kdy architekt Fischer stál v čele spolku, byly učiněny podstatné praktické kroky na cestě k zahájení a k výstavbě objektu ústavu Domu útěchy. Počátky Fischerova „starostování" charakterizovaly a vyplňovaly *„četné intervence, hlavně u centrálních úřadů, dlouhá a vyčerpávající jednání a stálé debaty o vhodnosti stavebního místa na Žlutém kopci a o účelnosti ústavu a námitkách proti projektu, hlavně rázu architektonického, ale také medicínského"*.[21] Na počátku 30. let před spolkem totiž vyvstal závažný problém. Původní záměr vybudovat ústav Domu útěchy na Žlutém kopci v sousedství chirurgického pavilonu zemské nemocnice narážel na námitky městských úřadů a na obavy obyvatel sousedních domů, kteří se hrozili údajných infekčních onemocnění. Představitelé spolku trpělivě vysvětlovali, že: *„Do ústavu ... žádné infekční choroby přijímány nebudou, a nemocní, pro které jest ústav určen, nemohou nikterak okolí ohrozit. Vždyť dosud leží* (onkologicky nemocní pacienti – poznámka autor) *společně s ostatními pacienty na všech nemocničních odděleních a v chirurgickém pavilonu na Žlutém kopci bývá nemocných rakovinou často čtvrtina, až i třetina."*[22] Místo na Žlutém kopci, na pozemcích v majetku města Brna, rozkládajících se v těsném sousedství chirurgického pracoviště zemské nemocnice (dnešní Bakešova chirurgická nemocnice), nebylo totiž vybráno náhodou. Bylo vytipováno zejména z toho důvodu, že tehdejší léčba rakoviny byla prováděna především chirurgickou cestou, a *„těsným sousedstvím* (s chirurgickým pavilonem zemské nemocnice – poznámka autor) *a částečným připojením uspořilo by se mnoho při zařizování a také při provozu nového ústavu ... a ... získala by také nemocnice chirurgická a v mnohém by se tak oba ústavy doplňovaly"*.[23]

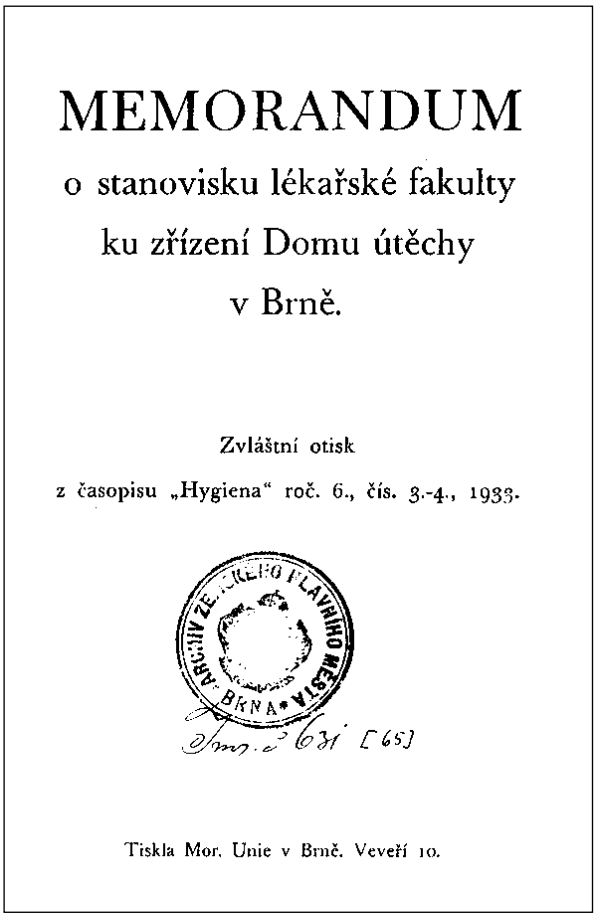

MEMORANDUM

o stanovisku lékařské fakulty ku zřízení Domu útěchy v Brně.

Zvláštní otisk

z časopisu „Hygiena" roč. 6., čís. 3.-4., 1933.

ARCHIV ZEMSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA BRNA
Inv. č. 631 [65]

Tiskla Mor. Unie v Brně. Veveří 10.

Memorandum o stanovisku lékařské fakulty ku zřízení Domu útěchy v Brně bylo přijato na zasedání profesorského sboru brněnské lékařské fakulty 11. května 1933. Titulní strana dokumentu.

Při vleklých dramatických jednáních o umístění nové ústavní budovy spolku padaly mnohé návrhy. Například vybudovat Dům útěchy na Kraví hoře, nebo odložit stavbu na neurčitou dobu a zřídit prozatím jakési provizorium v prostorách Kuhnovy továrny. O vážnosti situace svědčí i zcela seriozní nabídka, učiněná spolku v květnu roku 1932 olomouckou městskou radou. Představitelé hanácké metropole tehdy spolku nabízeli k postavení onkologického ústavu již konkrétní pozemek a projevovali nestrojený zájem o to, aby první ústav toho druhu v republice mohl stát právě na území Olomouce.[24] Spolek nabídku zdvořile odmítl a dále trval na umístění ústavu v Brně na Žlutém kopci. Významným protivníkem spolku se v té době stala lékařská fakulta brněnské Masarykovy univerzity, jejíž představitelé se sami cítili být nositeli úkolu vytčeného spolkem Domu útěchy. Navíc někteří funkcionáři fakulty byli přesvědčeni, že finanční prostředky, které spolek získal a dále získával, by spíše potřebovala fakultní pracoviště. Tvrdost přístupu profesorů brněnské lékařské fakulty dokládá

tzv „Memorandum o stanovisku lékařské fakulty ku zřízení Domu útěchy v Brně“, které vydala lékařská fakulta 11. května roku 1933. Pro představu o ostrosti a zarputilosti střetu uveďme alespoň krátkou pasáž z Memoranda, v níž zástupci lékařské fakulty zdůvodňují svůj negativní postoj k činnosti (zejména výzkumné) budoucího ústavu Domu útěchy. V Memorandu se mimo jiné uvádělo: „*Spolek Dům útěchy vznikl z myšlenky ulehčiti nemocným nezhojitelnými chorobami, kteří dospěli do stadia choroby, kde nemohou býti již ošetřováni podle předpisu ve veřejných nemocnicích. Vyslovenou charitativní myšlenku podporovala řada členů naší fakulty. Avšak původní myšlenka byla přeměněna Drem Bakešem na úmysl vybudovati vědecký ústav pro výzkum rakoviny, spojený s operativní nemocnicí* (rozumějte s chirurgickým oddělením zemské nemocnice na Žlutém kopci – poznámka autor) *a organisovaný vědomě a úmyslně bez lékařské fakulty, jejíž nabídka spolupráce byla odmítnuta. Po smrti předsedy Spolku Domu útěchy stala se spoluúčast lékařské fakulty možnou, avšak lékařská fakulta vědoma si velké zodpovědnosti vůči veřejnosti, jíž by měla při oficielní spoluúčasti za všechna rozhodnutí Spolku, vyžadovala splnění určitých požadavků, které byly hlavně: 1. Bude zajištěn lékařské fakultě odpovědný a rozhodující vliv na vědeckou organizaci ústavu, 2. stavba domu bude provedena na Kraví hoře, t. j. v blízkosti budoucí klinické nemocnice ... Delegátům fakulty nepodařilo se však prosaditi tyto požadavky a když se jednalo o nejdůležitější rozhodnutí, t. j. o stavební místo, nebyli ke schůzi pozváni. V důsledku toho odmítli další spoluúčast ... Profesorský sbor lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, jednaje o této situaci, dospěl k názoru, že vyčerpal všechny prostředky, jimiž se snažil uplatnit objektivní důvody pro společný postup Spolku Domu útěchy s lékařskou fakultou Masarykovy university. Proč všechny tyto důvody byly odmítnuty zástupci spolku a zemským úřadem, jest otázka, na kterou by měla býti dána veřejnosti jasná odpověď. Ve věci tak důležité a nákladné nesmí jistě rozhodovati důvody prestižní a osobní, a proto lékařská fakulta se usnesla, že nemůže nésti dále jakékoli ani vzdálené a mravní odpovědnosti za rozhodnutí Spolku.*“ Autoři memoranda vyslovili nevíru v řádný chod spolkového ústavu, když v memorandu pokračovali slovy: „*Dobročinný laický spolek i kdyby si zvolil odborné kuratorium lékařů, jehož rozhodnutím však nebude výslovně vázán, nemůže se zdarem podobnou organisaci vybudovati a spravovati.*“ Nevhodnost umístění spolkového léčebného a výzkumného ústavu Domu útěchy na Žlutém kopci zdůvodňovali zástupci fakulty následně: „*...lékařská fakulta hájí myšlenku, aby Dům útěchy byl postaven na Kraví hoře. Nemocnice pro rakovinu má býti umístěna v nejbližší blízkosti všech klinik, neboť jen spoluprací všech odborníků lze se vyvarovati nezbytným chybám a omylům. Blízkost chirurgického oddělení tomuto požadavku naprosto nečiní zadost. Takovým místem jest proto jen Kraví hora, kde budou státi klinické nemocnice anebo nemocnice u sv. Anny. Naopak jest nemístné tvořiti nové nemocniční centrum na Žlutém kopci a mělo by býti tamější oddělení svým časem odevzdáno jinému účelu. Kromě toho jest toto místo pro podobný účel z důvodů estetických a hygienických nevhodné ...*“ mínili profesoři lékařské fakulty. Rovněž vážné výhrady měli k ekonomické stránce záměru. V Memorandu uváděli následující stanoviska: „*Důvody hospodářské, uváděné pro nutnost spojení se stávajícím ústavem na Žlutém kopci* (opět myšlen chirurgický pavilon zemské nemocnice – poznámka autor), *jsou neudržitelné. Je faktem, že by výstavba na Kraví hoře byla lacinější a provoz stejně drahý... Zřízením úrazové nemocnice a rozšířením chirurgického pavilonu Milosrdných bratří, rozmnoží se počet lůžek specielně určených pro chirurgické nemocnice tak, že 20 nových lůžek pro chirurgický pavilon na Žlutém kopci nebude zapotřebí. I kdyby se však měl chirurgický pavilon rozšiřovati, není k tomu zapotřebí stavěti v jeho blízkosti Dům útěchy. Má-li býti Dům útěchy také ústavem pro vědecké bádání, musí tento vystavěti řadu rozsáhlých místností pro laboratoře a vybaviti je spec. drahými přístroji, kterými již fakulta disponuje. To vyžádalo by si náklad mnohamilionový. Mimo to potřebovalo by bádání v těchto laboratořích provozovacích výdajů, věcných i osobních, jež by ročně pohltily velmi značné sumy.*“ Je zřejmé a zejména ze závěru memoranda je patrné, že lékařská fakulta „pošilhávala“ po nemalých finančních zdrojích, které se spolku podařilo shromáždit. Zcela nepochybně fakulta považovala v onom ohledu Dům útěchy za jakousi nevítanou kon-

kurenci, jak je vidno ze závěru memoranda. V něm profesorský sbor brněnské lékařské fakulty uvádí: „*Je patrno, že jde o pokus, pro který by spolek sotva měl úplně oprávněnosti, i kdyby veškeré peníze na provoz byly jeho majetkem. Jelikož však veškeren kapitál až na malou částku bude dán z prostředků veřejných, najmě zemských, nemůže fakulta lékařská mlčky k tomu přihlížeti. Když jsou tu po ruce takové sumy ... ptá se lékařská fakulta, proč nebylo jich dosud použito vedle zřízení provizoria pro bádání a léčení zhoubných nádorů na lékařské fakultě ...*“[25] Celá situace se bez ohledu na stanovisko lékařské fakulty vyřešila v první polovině roku 1933, kdy všechny strany projednávající lokační otázky ústavu potvrdily jako místo staveniště budoucího ústavu Domu útěchy městské pozemky na Žlutém kopci v sousedství chirurgického oddělení zemské nemocnice. K onomu výsledku značně přispěl vahou své autority zemský prezident Jan Černý, „*který uznává význam celého podniku a vydatně jej podporuje*“, a který významně působil v řadách poslanců moravského zemského výboru takovým způsobem, že zemský výbor „...*uznal benevolentně věcné i hospodářské důvody spolku a že vzájemný poměr obou ústavů* (chirurgické nemocnice a budoucího Domu útěchy – poznámka autor) *byl v hlavních rysech smluven*“. Nemalou zásluhu na úspěšném dokončení záměru nesl také tehdejší starosta Velkého Brna Karel Tomeš, který se již na zasedání brněnské městské rady 3. listopadu 1929 postavil k otázce lokace tak, že brněnská rada „*schválila zásadně přenechání pozemku v sousedství zemské chirurgické nemocnice na Žlutém kopci pro Dům útěchy*“.[26] Třetím mužem, který velmi posunul myšlenku zřízení ústavu Domu útěchy směrem k reálnému naplnění, byl již zmíněný tehdejší ministr financí profesor Karel Engliš.

II. Přípravy a vznik ústavu Domu útěchy

Rozhodující okamžik v přípravách výstavby ústavu Domu útěchy na Žlutém kopci nastal v polovině roku 1933. Tehdy, 13. června, na čtvrté valné schůzi spolku, mohl konečně správní výbor v čele se starostou architektem Vladimírem Fischerem předstoupit před shromážděné členy s oznámením, že stavba Domu útěchy byla zahájena. Završila se tak etapa příprav a započala etapa realizace velkolepé myšlenky. Architektonický a stavební projekt ústavu zpracovali architekti – přední představitelé československého funkcionalismu – starosta spolku Vladimír Fischer a mladý Fischerův pomocník architekt Bedřich Rozehnal. Druhý z uváděných architektů na sebe přibližně o patnáct let později výrazně upozornil i jako autor projektu pozdně funkcionalistického objektu dětské nemocnice v Černých Polích.[27] Před oběma odborníky stál nelehký úkol, neboť v republice neexistoval obdobný ústav, který by mohl sloužit jako obecná předloha. Projekt během několikaletého zpracovávání několikrát měnil svou podobu, leč oběma architektům se nakonec „*podařilo ... rozřešiti nesnadný problém speciálního ústavu a sloučiti více pracovních odvětví a jednotek v harmonický celek, provozně přehledný a hospodárný*.“[28] Stavba objektu ústavu Domu útěchy byla zahájena bez velkých oficialit v roce 1933.[29] Stavebním dozorem a vedením celé stavby byli správním výborem spolku pověřeni architekt Bedřich Rozehnal, zkušený stavitel Ferdinand Matoušek a inženýr Rudolf Préč, který byl také autorem projektu silnoproudé i slaboproudé elektroinstalace. Ta měla energeticky zajišťovat kromě standardních úkolů také bezproblémový chod rentgenového oddělení, nouzové osvětlení, signalizaci, ústavní rozhlas a další tehdy netypické funkce. Náročná práce oněch tří mužů nespočívala pouze v dozoru a kontrole dodávaných materiálů a odváděné práce, v jednání s firmami, v přejímání dodávek nebo v přípravě výběrových řízení. Velkým a namáhavým úkolem, zejména architekta Rozehnala, bylo v průběhu stavby provádět četné operativní změny a doplňky „*hlavně v dispozicích místností léčebných a laboratorních*“, neboť například „*stroje roentgenové ... prodělaly značné změny a vývoj, rovněž tak způsob therapie a ochrany, a dispozice musely být změněny ještě při stavbě, aby se předešlo nákladnějším změnám pozdějším. Naráželo se při stavbě na problémy nové a nezvyklé a bylo nutno zdolati mnoho nesnadných úkolů, aby se docílilo řešení dokonale vyhovujícího požadavkům odborným, kvalitou práce a materiálu bezvadného a při tom levného a architektonicky jednotně zladěného, od zařízení nejsložitějších až*

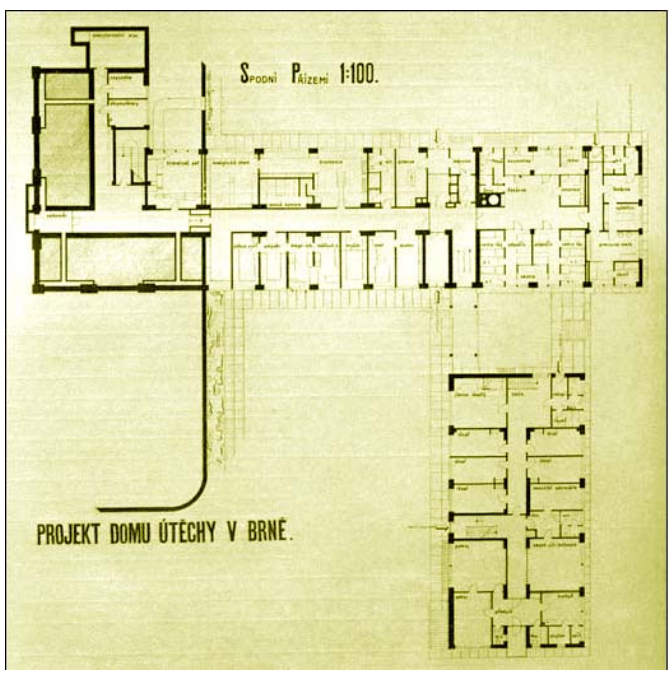

Ukázka projektu Masarykovy léčebny Dům útěchy v Brně.

po světelná tělesa a nápisy".[30] Celkem bylo na stavbu budovy Domu útěchy vypsáno šedesát soutěží a zadáno bylo sedmdesát dva různých prací a dodávek, které provádělo pětadevadesát firem.

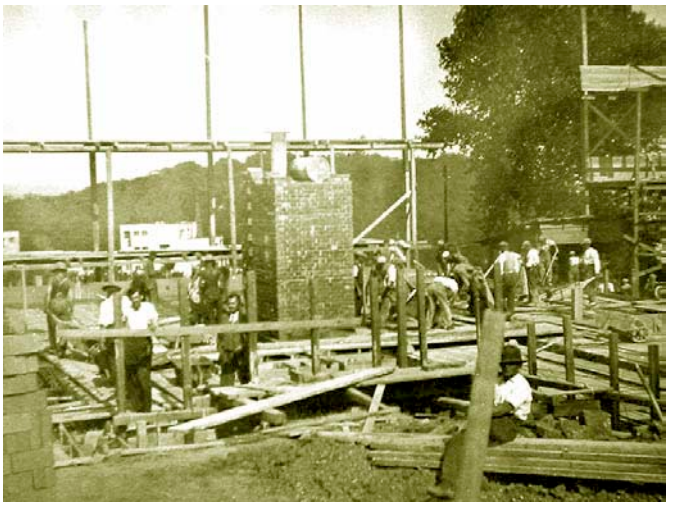

Snímek z výstavby budovy léčebny „Dům útěchy" z poloviny 30. let minulého století.

Hlavní stavební práce – stavbu nemocniční a obytné budovy, veškeré pozemní práce, budování kanalizace jakož i úpravu okolí stavby – prováděla brněnská firma stavitele Václava Dvořáka, sídlící na Kotlářské ulici.[31] Z dalších významnějších firem, podílejících se na vybudování budovy léčebny Domu útěchy lze alespoň uvést firmu J. Paulíka ze Židenic, která prováděla tepelné izolace, firmy Františka Sedláka z Brna Cejlu, Čeňka Urbanovského ze Starého Brna a firmu Ergon Brno Cejl, které zhotovovaly železné konstrukce stavby. Topné kotle dodala továrna ing. Ericha Roučka z Brna-Slatiny, větrací zařízení instalovala pražská firma Ostrak, kamenické práce provedl závod V. Foita z Doubí u Telče, klempířské práce byly svěřeny brněnským firmám Josefa Kunce z Brna-Husovic a firmě Konráda Blondiaua ze Starého Brna. Stolařské práce na Domu útěchy byly zadány firmě J. Davida z brněnských Žabořesk. Nábytek a veškeré dveře v objektu dodal tehdy velmi progresivní podnik Spojené UP závody Brno a podnik Aloise Mašnégla z Králova Pole. Xylolitové podlahy pokládali pracovníci brněnské firmy ing. V. Perla, linoleové podlahy dodal pražský závod R. Friše a gumové podlahy položila firma Matador sídlící v Bratislavě. Na zařizování ústavu se dále podílela například První brněnská strojírna, která dodala lednice, na dodávce a instalaci rentgenových přístrojů se podílely tři firmy – Elektrotechna, akciová společnost Praha-Karlín, která v ústavu provedla také instalaci telefonního zařízení, Telegrafia Praha a General Electric X Ray Corporation Chicago, kterou zastupoval ing. E. Hrůza v Brně na Husově ulici. Důležitý materiál – olovo – dodala rýmařovská firma Franke a Scholz a vlastní olověné izolace provedli pracovníci podniku inženýra Pavla Meisla z Brna-Husovic. Digestoře, laboratorní nábytek i konstrukce pro laboratoř vyrobili a instalovali pracovníci Státních železáren a oceláren v Podbrezové na Slovensku, postele pro pacienty dodala firma Cyklop z Blanska, ocelový nábytek zajišťovala firma Roberta Slezáka z Bystřice pod Hostýnem spolu s brněnským závodem Mücke-Melder. Dodávkou nábytku nesla podíl na zbudování nové léčebny i světově známá firma z Bystřice pod Hostýnem Thonet-Mundus. Nábytek a zařízení správní kanceláře, stu-

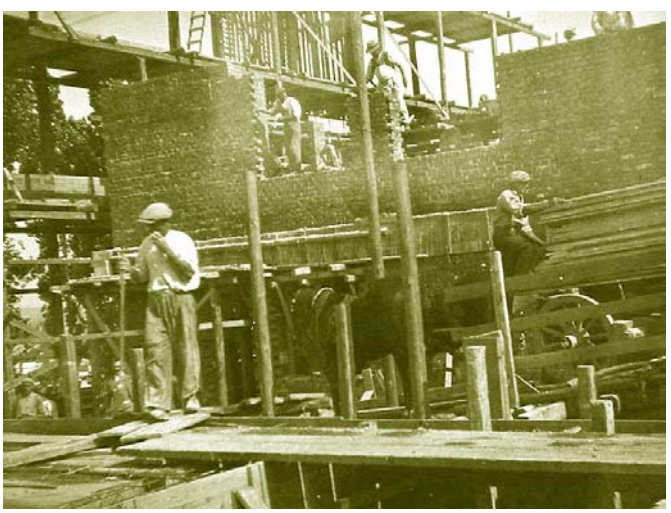

Výstavba objektu Masarykovy léčebny „Dům útěchy" v Brně na Žlutém kopci."

dovny a kaple vyrobila brněnská firma SBS Cejl, zasedací sál a knihovnu nábytkem vybavilo První dělnické družstvo stolařské z Brna. Za zmínku nepochybně ještě stojí uvést, že pokladnu a trezor na radium dodala a instalovala brněnská firma Jergl a Hadlík a že výtahy určené pro ústavní budovu vyrobili a instalovali zaměstnanci známého podniku Antonína Skočovského z Brna-Žabovřesk.[32] Na zbudování Masarykovy léčebny Domu útěchy se podílely podniky z celé tehdejší Československé republiky. Vysokým procentem mezi nimi byly zastoupeny podniky sídlící na území tehdejšího Velkého Brna.

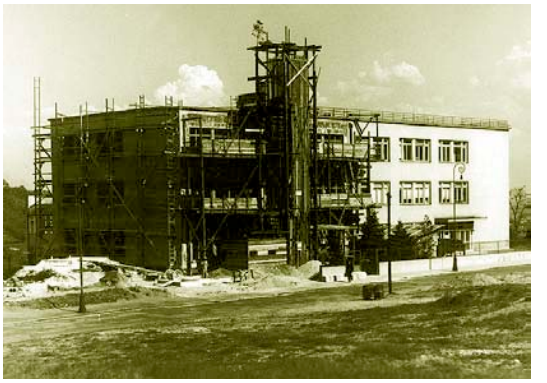

Výstavba budovy Masarykovy léčebny „Dům útěchy". Polovina 30. let minulého století.

Na počátku roku 1935 byla stavba prvního protirakovinného ústavu v Československé republice dokončena. Jeho budovu, stojící na Žlutém kopci[33] v sousedství chirurgického pavilonu zemské nemocnice, tvořily dva samostatné trakty – nemocniční trakt a trakt obytný – spojené ve dvou poschodích spojovací chodbou. Tehdy velmi populární deník Lidové noviny v předvečer otevření Domu útěchy přinesl podrobný popis nového ústavu včetně rozmístění jednotlivých oddělení a provozů. Autor článku a současně spoluautor projektu Bedřich Rozehnal popsal nemocniční trakt léčebny Domu útěchy následujícími slovy: „*Dispozice celé budovy je podřízena složitému odborně lékařskému provozu. V celém přízemí a spodním přízemí budovy jsou léčebné a výzkumné místnosti a laboratoře, vybavené nejmodernějšími stroji a přístroji. Léčba rakoviny, založená na zákrocích aktinotherapeutických, chirurgických, chemotherapeutických, operativní aplikaci radia atd. vyžadovala velmi složitého stavebního organismu. Vedle vchodu je hlavní čekárna, ve které má každý pacient svůj záznam, neboť bude veden v evidenci a pod trvalou kontrolou. Vedle čekárny je vyšetřovna a provozovna pro ambulantní pacienty. Odtud je lékař diriguje dále na příslušná oddělení aktinotherapeutická nebo je přijímá do delšího ošetření v nemocnici. Na toto oddělení na-*

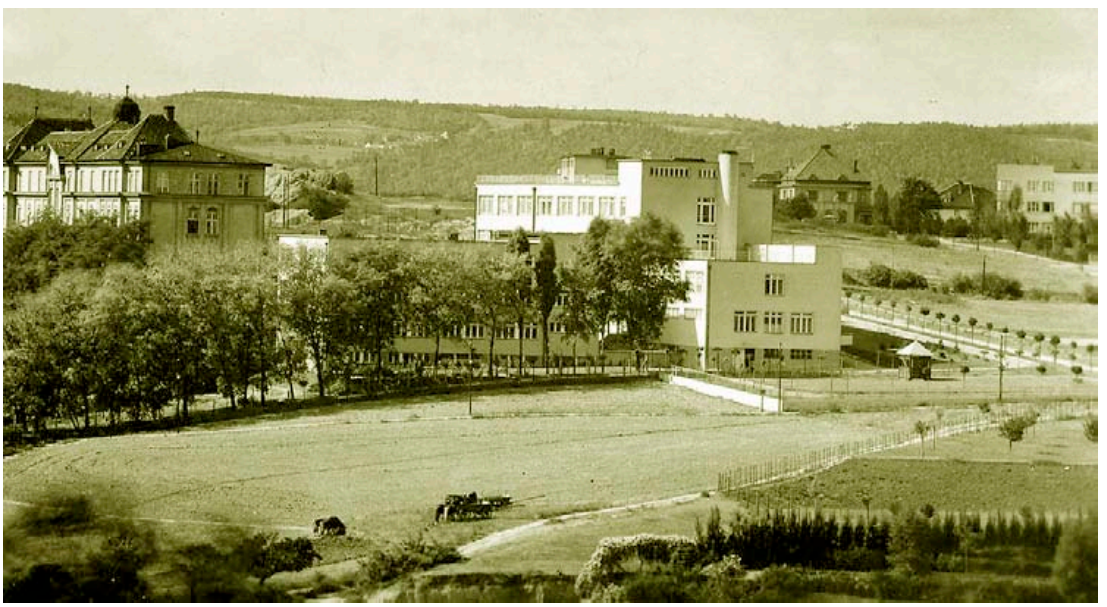

Chirurgický pavilon zemské nemocnice (na snímku vlevo) a objekt právě dostavěné Masarykovy léčebny „Dům útěchy" na Žlutém kopci v Brně. Snímek pochází z počátku druhé poloviny 30. let 20. století.

Pohled na budovu léčebna Domu útěchy na Žlutém kopci. Druhá polovina 30. let 20. století.

vazuje na jižní frontě budovy roentgenové oddělení. Čtyři moderní roentgenotherapeutické stroje, každý o 220.000 V napětí a menší stroj pro zvláštní ozařování ... tvoří samostatnou jednotku, vybavenou dále všemi potřebnými vedlejšími místnostmi pro obsluhu strojů, čekárnami a kancelářemi pro lékaře. Roentgenodiagnostické oddělení je opatřeno universálním strojem pro skiagrafii a skiaskopii. Přilehlá temná komora je vybavena úplným tankovým zařízením, umožňující rychlý a plynulý provoz při vyvolávání filmů. Severní část přízemí zabírá oddělení radiumtherapeutické, kde je umístěn i tresor s 2 gramy radia, rozděleného do 320 radioforů a jehel.[34] *Tresor je vytvořen 14 cm silným olověným pancířem, který chrání lékařský i ošetřovatelský personál proti radiovému záření. Léčba radiem provádí se výlučně zářiči s konstantní zářivou schopností. Emanace se užívá jen pro radiové lázně a inhalace. Oddělení pro roentgenovou i radiovou therapii je opatřeno důkladnou olověnou isolací ve stěnách i stropech, která stíní a zachycuje záření roentgenových strojů a radia, neboť záření, které blahodárně působí na pacienta, může způsobit velmi těžké poruchy zdraví lékařů a ošetřovatelek, kteří jsou při nedokonalé ochraně vystaveni měsíce a roky stálému, třeba i nepatrnému ozařování.*[35] V další části přízemí byly umístěny dva prostorné operační sály spolu s centrální sterilizací prádla, obvazů a dalšího materiálu. Zařízení obou sálů s patřičným příslušenstvím umožňovalo lékařům provádět zde i nejtěžší a nejsložitější operace. Ve spodním přízemí budovy, separováno od vlastního chodu nemocnice, bylo umístěno laboratorní a vědecké oddělení. V celkem osmi místnostech oddělení byly umístěny biologická laboratoř s temnou komorou pro výzkum tkáňových kultur, laboratoře chemická a diagnostická, místnost pro pokusná zvířata a umývárna.[36]

Obě horní patra nemocničního traktu, přístupná hlavním schodištěm, schodištěm pro personál i lůžkovým výtahem, byla určena pacientům. V obou patrech bylo celkem šestadvacet pokojů, které pojaly sto pacientů. Z těchto pokojů byly čtyři jednolůžkové, deset dvoulůžkových, stejný počet šestilůžkových a dva pokoje – s největší

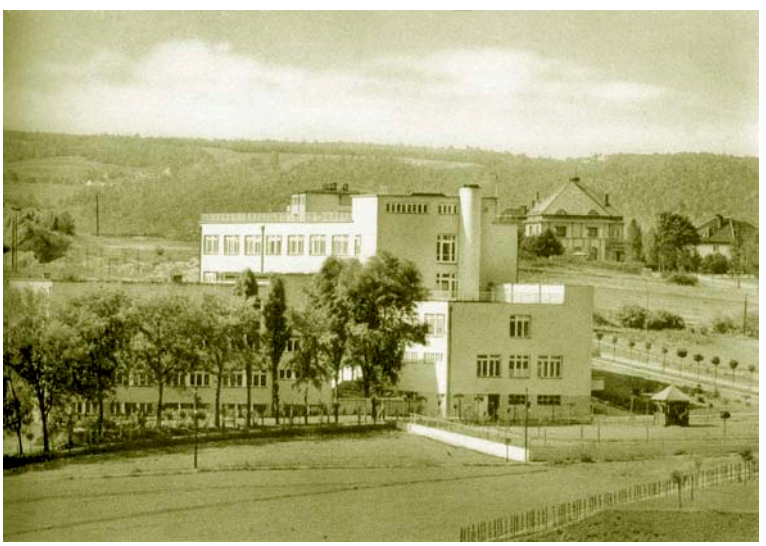

Celkový pohled na nově zbudovanou Masarykovu léčebnu Dům útěchy v Brně. Počátek poloviny 30. let 20. století.

kapacitou – byly osmilůžkové. Okna pokojů lůžkové části architekti záměrně orientovali jižním případně jihozápadním směrem. Prostor, ve kterém pacienti převážně pobývali, tak dosáhl požadované vzdušnosti a prosvětlenosti, dodávající tolik potřebného optimismu nemocným. Snahou architektů a představitelů Domu útěchy bylo především ulehčení pobytu pacientů. Důraz byl kladen na komfortní vybavení lůžkové části nemocnice, a to takovým způsobem, který v oné době nebyl všeobecně ještě tak běžný. Značná péče a starost o pacienta je patrná z popisu lůžkových pokojů a jejich vybavení: „*Pokoje s velkými okny a pěknou vyhlídkou jsou velmi světlé a vzdušné, všechny jsou zásobeny studenou i teplou vodou, mají ve zdech vestavěné skříně, barevné linoleové podlahy jsou sladěny s barevnými stěnami. Signalizace jest světelná i zvonková. Po druhé straně chodby jsou dvě prostorné denní místnosti pro chodící pacienty a návštěvníky a pomocné místnosti: čajová kuchyně s přípravnou jídla a s výtahem pro jídlo a prádlo, dvě koupelny, vodní lůžko, malá převazovna a skladiště prádla. Hluk na chodbách jest tlumen gumovými podlahami. Do denních místností i do pokojů jest zaveden rozhlas.*“[37] Pobyt pacientům měly zpříjemnit i obě terasy – jak ta v prvním poschodí orientovaná ke Špilberku, tak terasa na rovné střeše budovy s jižním výhleden k Pálavským vrchům a severním výhledem k lesům okolo Vranova. Obě terasy měly být upraveny jako zahrada a umožnit tak „*...pobyt na slunci a vzduchu i pacientům nejtěžším.*“[38]

Léčebna Domu útěchy na Žlutém kopci zachycená na tzv. Jančově plánu Velkého Brna z roku 1937. Onkologická léčebna je vyznačena elipsou, chirurgický pavilon zemské nemocnice (dnešní Bakešovu nemocnici) označuje šipka.

Druhá část objektu Domu útěchy – obytný trakt – sloužila především personálu léčebny. V přízemí obytné budovy byly situovány obývací pokoje pro subalterní lékaře ústavu s jídelnou, knihovna se studovnou, kancelář spolku Dům útěchy a byt správce ústavního objektu. V obou horních poschodích byla umístěna klausura pro padesát řádových sester společná pro Dům útěchy a chirurgický pavilon zemské nemocnice, jídelna, pracovna a kaple pro duchovní potřeby řádových sester i pacientů. Ve sníženém přízemí obytné budovy umístili projektanti byty strojníka a pomocného personálu, prádelnu a skladiště. I obytné místnosti pracovníků ústavu byly vybaveny podobně

Dvoulůžkový pokoj léčebny. Rok 1935.

Pohled do kaple léčebny Domu útěchy. Druhá polovina 30. let minulého století.

nadstandardně jako pokoje pacientů v nemocničním traktu Domu útěchy, neboť záměrem členů spolku bylo „... *poskytnout jim příjemný pobyt a odpočinek, který všichni po odpovědné práci plně zasluhují.*“[39]

Hluboko před otevřením svého léčebného ústavu spolek Domu útěchy zajišťoval a také zajistil otázky spojené s personálním obsazením budoucích pracovišť. Vyřešení této podstatné stránky budoucí činnosti ústavu nebylo vůbec jednoduché. Členové spolku si byli dobře vědomi toho, že „... *zdárná činnost a prosperita ústavu závisí hlavně od vedení odborného a že sebe lépe vybavený ústav, není-li správně veden a využit, nezabrání zklamáním a škodám.*“[40] Lékařských odborníků v požadovaných a tehdy moderních oborech nebylo mnoho. Spolek tedy přikročil na podzim roku 1933 k vypsání soutěže na post přednosty klinického oddělení a na místo šéfa ústavních laboratoří. Odpovědí přišlo deset. Devatenáctého března 1934 se pak zástupci spolku jednomyslně rozhodli ustanovit historicky prvním primářem klinického oddělení budované Masarykovy léčebny Dům útěchy v Brně mezinárodně uznávaného odborníka a dlouholetého ředitele rakovinného ústavu v německém Heidelbergu profesora MUDr. Richarda Wernera. Primář Werner nastoupil do služby 1. června roku 1934 a odborně se zapojil do budování organizačního a odborného chodu vznikajícího ústavu. Ve stejné době byl vybrán i přednosta budoucích ústavních laboratoří. Stal se jím na základě rozhodnutí správního výboru spolku biochemik RNDr. a PhMg. Vladimír Morávek, řádný profesor přírodovědecké fakulty brněnské Masarykovy univerzity, „...*který v teoretickém bádání problému rakovinného mnoho a úspěšně pracoval a jest v naší i světové literatuře odborné jedním z nejznámějších badatelů.*“[41] Oba uvedení mužové – profesor Werner a profesor Morávek – drželi v rukou odborné vedení tehdy otevírané léčebny. Po hospodářské stránce byl nově zbudovaný ústav veden či spravován kuratoriem Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně.[41a] Podíl na hospodářském vedení ústavu měla a jistý dohled nad jeho správou vykonávala země Moravskoslezská a do hospodaření ústavu pochopitelně mohla

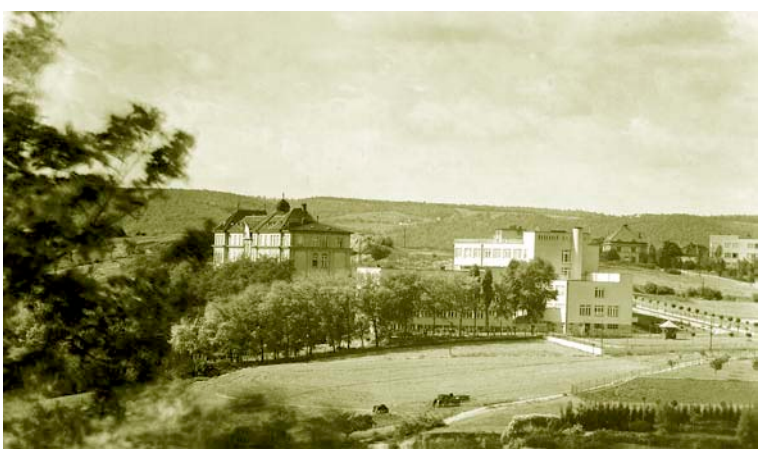

Snímek chirurgického pavilonu zemské nemocnice (dnešní Bakešova chirurgická nemocnice). Objekt stojí v těsném sousedství onkologické léčebny na Žlutém kopci.

nahlížet i veřejnost. Rovněž výběrovým řízením byli přijati dva subalterní lékaři MUDr. Jan Šprindrich coby asistent rentgenolog a MUDr. Andělín Feller, který zastával místo asistenta radiologa.[42] Řady odborných pracovníků Masarykovy léčebny Dům útěchy v době zahájení činnosti doplňovali tři medici demonstrátoři, jeden fyzik a jeden odborný laborant.[43]

Jako ošetřovatelský personál léčebny Domu útěchy působily od počátku zahájení činnosti řádové sestry III. řádu sv. Františka. Sestřičky působily jako ošetřovatelky i v sousedním chirurgickém pavilonu a v ústavu Domu útěchy měly společnou klausuru, společnou představenou a řídily se stejnými předpisy. Sestry III. řádu sv. Františka přijala Masarykova léčebna Dům útěchy za ošetřovatelky především z toho důvodu, že „*...tento sbor ošetřovatelský, jehož jediným životním úkolem jest nezištně pomáhat trpícím, osvědčil se odbornými znalostmi, přesností a obětavostí v četných nemocnicích a jest ve svých požadavcích osobních příkladně skromný.*“ V prvním roce činnosti ústavu tvořilo ošetřovatelský personál pětadvacet sester ošetřovatelek a jim ku pomoci byly ještě čtyři pomocné síly. Zbývá snad dodat, že hospodářským správcem nově zbudované léčebny byl ustanoven dlouholetý tajemník spolku Dům útěchy Ferdinand Šubrt.[44]

V neděli 13. ledna roku 1935 byl v Brně na Žlutém kopci slavnostně otevřen historicky první onkologický ústav v meziválečném Československu, který z úcty k velkému dárci nesl název Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Na slavnostním shromáždění jistě nechyběli tehdejší přední představitelé spolku Domu útěchy, kterými v roce 1935 byli starosta spolku a profesor brněnské techniky ing. arch. Vladimír Fischer, jeho první náměstek vládní rada JUDr. František Racek, druhý náměstek a primář chirurgického oddělení zemské nemocnice v Brně docent MUDr. Hugo Leischner a třetí starostův náměstek a věhlasný brněnský advokát JUDr. Hanuš Schönhof. Představenstvo spolku v době otevření Masarykovy léčebny Dům útěchy ještě tvořili primář II. chirurgického oddělení brněnské zemské nemocnice a jednatel spolku MUDr. Antonín Novotný a spolkový pokladník Bohumil Volný, občanským povoláním účetní ředitel zemského úřadu.[45] Celkové náklady na výstavbu a veškeré zařízení a vybavení Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně přesáhly deset milionů korun. Přesná částka zněla deset milionů a čtyři sta tisíc korun českých.[46]

III. Ústav na Žlutém kopci

Provoz nového ústavu byl zahájen v pondělí 21. ledna, týden po slavnostním otevření léčebny.[47] V onen den byli přijati do péče ústavu první pacienti. Mezi nimi byla k léčbě přijata také dvaašedesátiletá Soňa Nováková, choť vrchního inspektora státních drah z Košic, která v brněnské Masarykově léčebně Dům útěchy pět dnů po přijetí jako první pacientka zemřela. Jako druhá zemřela v ústavu na Žlutém kopci 2. února 1935 Emilie Selberová z Polska. Sedmdesátiletou manželku obchodníka do léčebny Domu útěchy přijali 22. ledna. Jako příčina jejího úmrtí byla uvedena plicní embolie a chronický zánět obratlů.[48] Z evidenčních záznamů léčebny je patrné, že při přijímání pacientů nebyla uplatňována národnostní kriteria, tedy nebyl brán zřetel na příslušnost pacientů k tomu či onomu národu, nebyly činěny ani rozdíly mezi konfesní orientací nemocných. Do ústavu byli v průběhu let přijímáni jak protestanté nebo katolíci tak i vyznavači judaismu. Kriteriem pro přijetí k léčbě nebylo ani místo bydliště nemocného. Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně byla jediným onkologickým léčebným ústavem v Československu a tudíž přijímala pacienty přicházející z celé republiky, ale také ze zahraničí. Například v prvním roce existence ústavu pocházeli přijatí pacienti nejen z Brna, ale též z Lipníku nad Bečvou, Vyškova, Uherského Hradiště, Olomouce, Ždánic, Uherského Brodu, z Bohdalic, ze slovenského Námestova, Rosic, Zlína, Batelova, Mělníka, Ústí nad Labem, Letovic, Svatobořic, Znojma, ze Závodia na Slovensku, z Dolních Věstonic a z mnoha dalších menších

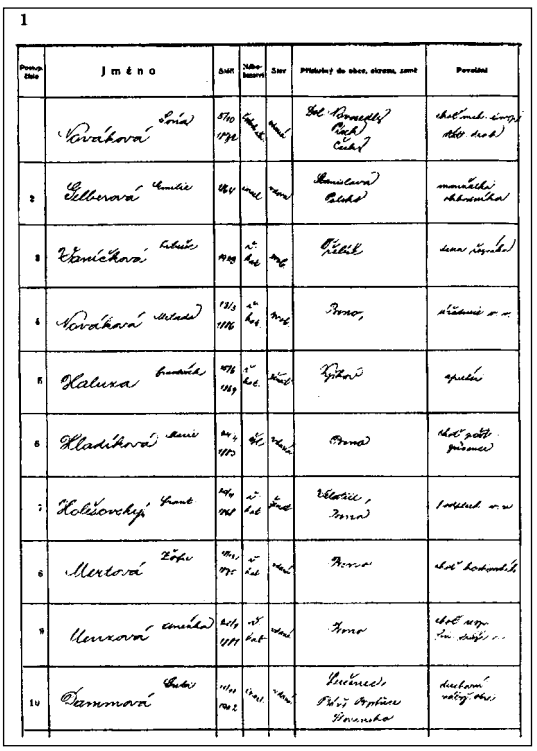

1

Postup. číslo	Jméno	Stát	Náboženství	Stav	Příslušný do obce, okresu, země	Povolání
	Nováková Soňa	5/10 1872	[illegible]	[illegible]	Dol. Novosedly Písek Čechy	choť [illegible]
2	Selberová Emilie	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible] Polsko	manželka obchodníka
3	Vaníčková [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Třebíč	[illegible]
4	Nováková Milada	13/3 1886	[illegible]	[illegible]	Brno,	[illegible]
5	Haluza [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Vyškov	[illegible]
6	Hladíková Marie	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Brno	choť [illegible]
7	Holešovský [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible], Brno	[illegible]
8	Mertová Žofie	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Brno	choť [illegible]
9	Neuzová [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	Brno	choť [illegible]
10	Dammová [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible] Slovensko	[illegible]

První list Knihy úmrtí.

Pohled do šestilůžkového pokoje. Rok 1935.

Univerzální stojánek na čtení, psaní i k jídlu. Třicátá léta minulého století.

Ukázka léčení kožního nádoru povrchovým ozařováním radiovými zářiči – radiová muláž. Druhá polovina 30. let minulého století.

Povrchové ozáření kožního nádoru – ústního koutku – radiovými zářiči. Druhá polovina 30. let minulého století.

Povrchové ozáření kožního nádoru radiovými zářiči, které jsou aplikovány do speciálního nosiče. Druhá polovina 30. let 20. století.

obcí v Čechách, na Moravě a Slovensku.[49] Pro představu, jak se rozvíjela činnost ústavu v době jeho začátků, lze uvést statistické údaje z období od 21. ledna 1935 do 31. května následujícího roku. V průběhu oněch 496 dnů navštívilo ústavní ambulanci 1 532 pacientů. 1 342 jich přijelo z celé Moravy. Jen z Brna přišlo na Žlutý kopec téměř šest stovek pacientů (přesně 599), ze Slovenska 65, ze Slezska 53. Z Čech přišlo vyhledat ambulantní pomoc 60 pacientů a 12 osob přijelo do brněnského ústavu ze zahraničí. Za stejnou dobu, tedy od 21. ledna 1935 do 31. května roku 1936, přijali do léčebny ke klinickému vyšetření a léčbě celkem 1891 nemocných. 1517 pacientů přijelo z Moravy (z Brna 483), 103 ze Slovenska, stejný počet nemocných přijel za léčbou do ústavu na Žlutém kopci z Čech, 157 pacientů pocházelo ze Slezska a 11 pacientů pocházelo z ciziny.[50] Za uváděné období bylo provedeno 160 chirurgických zákroků. Značnou činnost vykazovalo radiové oddělení. Za použití obalů, muláží, jehel i tak zvaného ra-

diového kanonu bylo ozářeno 466 pacientů. Radiové lázně navštívilo 186 pacientů. Také rentgenové oddělení bylo plně využíváno. Za uváděných 496 dnů po otevření ústavu bylo na oddělení diagnosticky vyšetřeno 1471 pacientů a rentgenoterapii bylo podrobeno 600 nemocných.[51] Ihned od otevření ústavu zahájily pod vedením profesora Morávka činnost i laboratoře. V období od 15. dubna 1935 do 31. května 1936 provedli pracovníci laboratoří 3 775 různých vyšetření. Činnost laboratoří Domu útěchy naplňovala dva cíle. Za prvé pracovníci laboratoří pomáhali svými analýzami ošetřujícím lékařům v diagnostikování nemocí a kontrole průběhu léčby, za druhé se v laboratořích pod vedením profesora Morávka prováděly vlastní teoretické výzkumné práce zaměřené na bádání odhalující příčiny a podstatu zhoubného růstu tkání, které se promítaly i do praktické roviny v podobě snah o přípravu vlastních chemoterapeutických preparátů.[52]

Ukázka laboratoří ústavu z roku 1935.

Kromě léčebného a vědeckovýzkumného charakteru nesl ústav na Žlutém kopci i poslání osvětové. Úkolem ústavu a spolku, který jej zřídil, bylo od prvopočátku jako nedílná součást činnosti též organizování zápasu s onkologickými onemocněními na Moravě. Šířeji pojímáno, spolek se proměnil v jakousi ligu boje s rakovinou a převzal rovněž úkoly spojené s včasným vyhledáváním onkologicky nemocných a jejich průběžnou a pravidelnou kontrolu po odchodu z léčebny. Je tedy zřejmé, že léčebna na Žlutém kopci se od svého počátku snažila poskytovat komplexní onkologickou péči a měla nepochybně nadregionální charakter. Do značné míry centralizovaná péče o onkologicky nemocné pacienty pak logicky vytvářela příznivé podmínky pro vědecká bádání a zkoumání v této oblasti.

Ústav postupně rozšiřoval kapacity i šíři služeb poskytovaných onkologicky nemocným. Celkové pojetí práce ústavu jak po stránce léčebně výzkumné tak organizační odpo-

Pohled do ozařovny s rentgenovým přístrojem pro hloubkové ozáření. Zapnutí a vypnutí přístroje bylo řízeno ovladačem umístěným mimo ozařovnu. Druhá polovina 30. let minulého století.

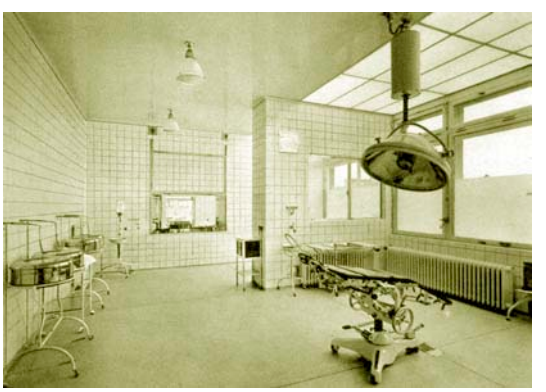

Pohled do operačního sálu v době otevření ústavu.

Docent Jan Šprindrich.

Primář Jan Kotas.

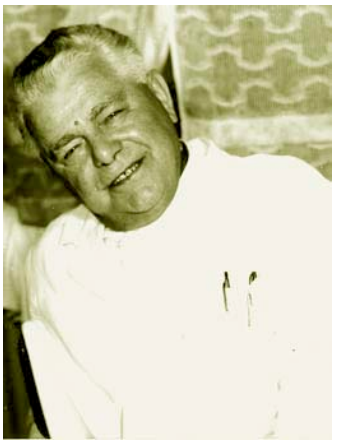

Primář Ladislav Polák.

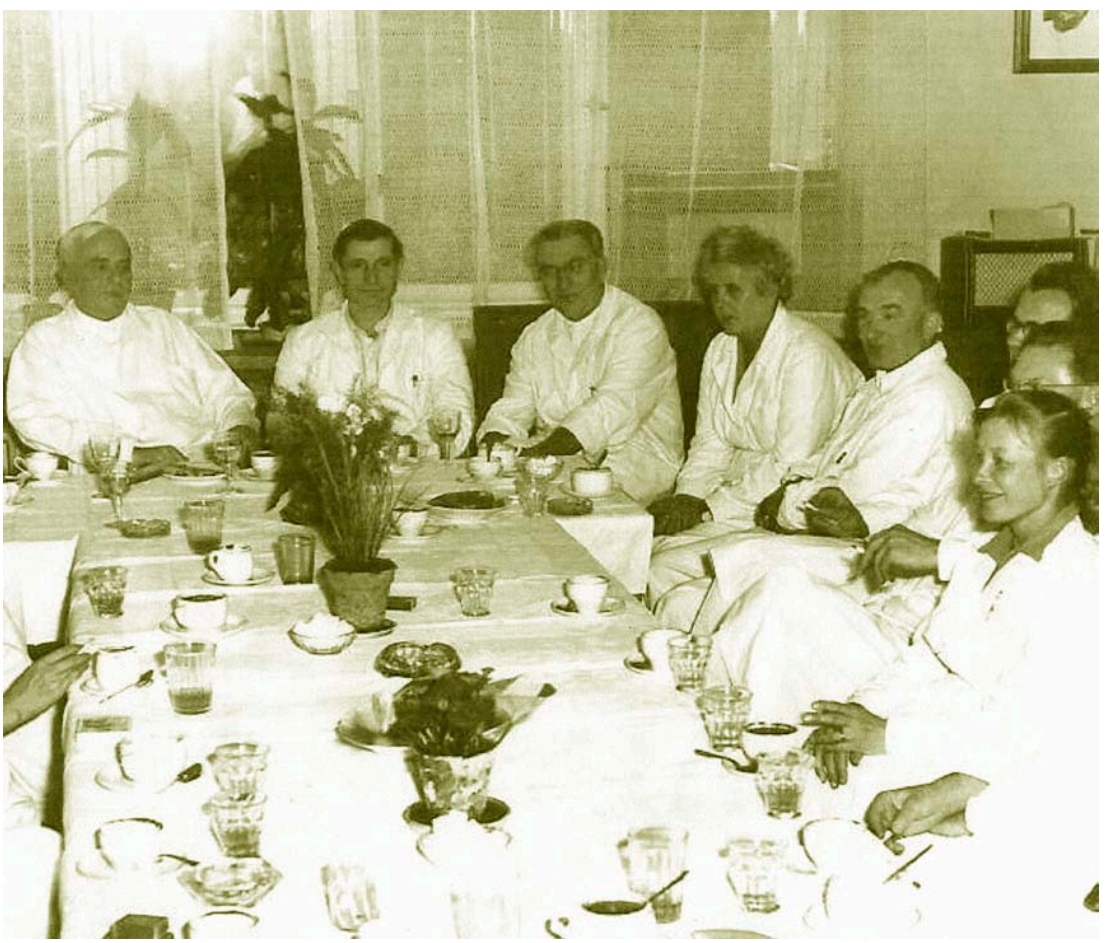

Snímek z 60. let minulého století. První zleva sedí doc. MUDr. Jan Šprindrich, ředitel ústavu, vedle něj tehdejší správce ústavu Jaroslav Bukáček a primář MUDr. Miloš Hrdlička, vedoucí gynekologického oddělení. Zcela vpravo lékařka ústavu MUDr. Libuše Švábeníková.

vídalo dnešním moderním představám o komplexním boji s nádorovými onemocněními. Jednalo se nejen o úplné využívání tehdy moderních vědeckých poznatků v oblasti aktinoterapie a chirurgie, leč objevovaly se i první pokusy o chemoterapii a imunoterapii, akcentována byla úzká spolupráce s ostatními zdravotnickými zařízeními, zejména pokud se jednalo o časná nádorová stadia. Neméně důležité bylo i navazování spolupráce s vysokými školami. V Masarykově léčebně „Dům útěchy" působila celá řada významných klinickovědeckých pracovníků, jakými byli například doc. Fořt, prof. Ondřejička či Křižan, kteří později odešli na jiná pracoviště, kde pak zastávali významná vedoucí místa. Ještě před druhou světovou válkou vystřídal ve vedení ústavu profesora Wernera docent Jan Šprindrich. V době před druhou světovou válkou do ústavu nastoupili prim. MUDr. Ladislav Polák, prim. MUDr. Jan Kotas, prim. MUDr. Vladimír Kolář či prim. MUDr. M. Hrdlička, kteří v ústavu na Žlutém kopci působili do 60. a 70. let. Tito odborní pracovníci, jak uvedl pozdější ředitel nemocnice prof. MUDr. Jaroslav Švejda, *„v ústavu obětavě pracovali ... a věnovali mu všechny své síly"*.[53]

V době nacistické okupace, v letech 1939 až 1945, se brněnský onkologický ústav stal místem, v němž nalezla azyl celá řada předních vědeckých pracovníků, kteří museli po uzavření českých vysokých škol na podzim roku 1939 opustit svá pracoviště. Docent Jan Šprindrich tak umožnil řadě odborníků z teoretických pracovišť zavřených lékařských fakult brněnské i pražské pokračovat v práci a v nepřetržité odborné přípravě.[54] Velkou zásluhu o kontinuitu, o poválečný rozvoj onkologické léčby a výzkum měli pracovníci radiologického oddělení ústavu, jimž se podařilo na sklonku druhé světové války zabránit okupačním silám v transportu radia do hroutícího se Německa.[55]

Brzy po válce byl léčebný ústav na brněnském Žlutém kopci přejmenován na Masarykův radioléčebný ústav. Tehdy do ústavu nastoupili a pod vedením doc. Jana Šprindricha začali pracovat budoucí profesoři MUDr. Robert Hladký a MUDr. Jaroslav Švejda. Zejména díky těmto osobnostem byla posléze, počátkem padesátých let, navázána úzká spolupráce s Lékařskou fakultou brněnské Masarykovy univerzity.[56] Docent Šprindrich se svými spolupracovníky začal uskutečňovat své představy o zdokonalování chodu ústavu a o komplexnosti zápasu se zhoubnými nádory. Byla to doba plná euforie a velkého poválečného nadšení. V rozpětí let 1947–1949 se například povedlo provést přístavbu ústavu, jíž byla rozšířena kapacita ambulantní i lůžkové části. V oblasti terapeutické se počala zvýšená pozornost věnovat chemoterapii a imunoterapii. Tyto metody se pozvolna začaly využívat i v kombinaci s ostatními léčebnými postupy. V ústavních laboratořích započali pracovníci s postupy zaměřenými na etiologii a patogenezi nádorů zvláště ve vztahu k atypickým bílkovinám. Období druhé poloviny čtyřicátých let a počátek let padesátých bylo rovněž dobou, v níž

Vedení ústavu na Žlutém kopci v 60. letech 20. století. Zleva primář MUDr. Jan Kotas, primář MUDr. Ladislav Polák, ředitel ústavu doc. MUDr. Jan Šprindrich a správce Jaroslav Bukáček.

Budova onkologické léčebny na Žlutém kopci v roce 1954. Tehdy ústav nesl název Krajský ústav národního zdraví – Onkologický ústav.

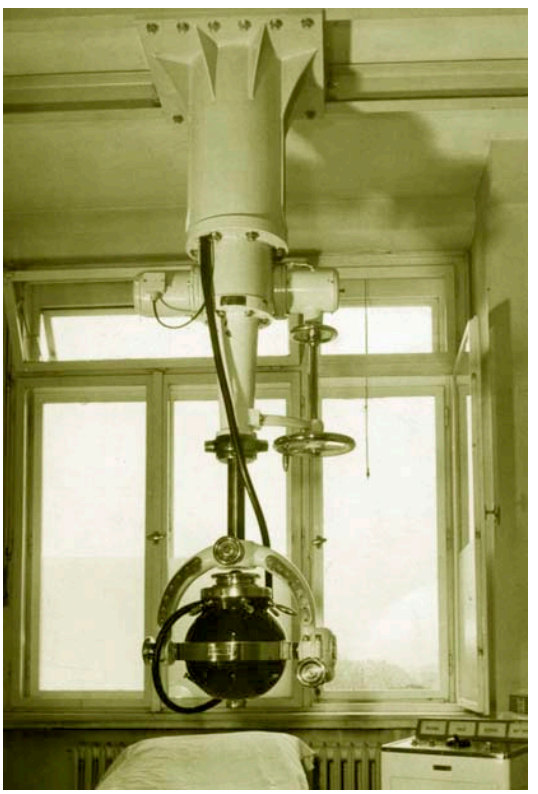

Radiová bomba z let 1950–1955.

bylo zahájeno těsnější navazování kontaktů a spolupráce s ostatními ústavy. Zvláště úzké styky byly navázány s Výzkumným onkologickým ústavem v Bratislavě.[57] Velikou zásluhou ředitele ústavu Jana Šprindricha a jeho spolupracovníků se nepochybně stalo zřízení krajské pojízdné protirakovinné poradny, která v rozpětí let 1951–1955 pravidelně každý týden navštěvovala okresní zdravotnická zařízení tehdejšího brněnského kraje a prováděla hromadné prohlídky obyvatel. Lidé se tak seznamovali s léčebnými výsledky a zbavovali se předsudků a strachu z nádorových onemocnění. V oné době, přesněji v roce 1954, se ústav stojící na Žlutém kopci stal součástí KÚNZ v Brně a byl již podruhé přejmenován. Tentokrát obdržel nový název „Krajský ústav národního zdraví – Onkologický ústav“, Brno, Žlutý kopec 7. Od ústavu tehdy byly odštěpeny laboratoře, které přijaly převážně biochemické zaměření. V čele osamostatněných ústavních laboratoří stanul profesor Brada, „*... který záhy přivedl onkologický výzkum biochemického zaměření ... na nebývalou úroveň srovnatelnou s tehdejší světovou úrovní.*“[58] Na základě vládního usnesení byly laboratoře dne 1. ledna roku 1961 se všemi zaměstnanci i s výzkumným programem převedeny pod správu Výzkumného onkologického ústavu Slovenské akademie věd, kte-

Snímek zachycující výstavbu kopule betatronového pracoviště. Počátek 70. let 20. století.

Pozvánka na slavnostní otevření betatronového pracoviště, které se konalo dne 20. června roku 1972.

rý vedl akademik V. Thursa. Ona reorganizace se stala „ *faktickou záchranou badatelského výzkumu v brněnském ústavu proti tehdejší vlně primitivního prakticismu ...*“.[59]

Pro klinickou část onkologického ústavu bylo po oddělení laboratoří v roce 1954 životně důležité, že usilovnou prací ředitele Jana Šprindricha a jeho spolupracovníků se podařilo dosáhnout vynětí brněnského onkologického ústavu z organizačního systému tehdejšího zdravotnictví. Ústav byl tak řízen z pozice kraje. V oné době se také vytvářelo nové koncepční vidění, které na první místo komplexního pojetí klinické onkologie stavělo diagnostiku. V terapeutické rovině se mimo radioterapii a chirurgii prosazovala rovněž moderní chemoterapie. Tehdy počaly být velmi patrné i snahy o zavedení všeobecně a mimořádně propagované imunoterapie. Velkou zásluhu na tom, že se imunoterapie v ústavu na Žlutém kopci od poloviny 60. let minulého století začala využívat v experimentální praxi, měl zejména MUDr. Vladimír Kolář.[60] V průběhu šedesátých let 20. století postupně v ústavu na Žlutém kopci vznikala další samostatná odborná oddělení – chemoterapeutické a interní, v jejichž rámci došlo o něco později k rozdělení léčby na léčbu hemoblastomů a hemoblastóz a k zaměření na problematiku solidních nádorů. Tehdy také vzniklo samostatné a na radioterapii již zcela nezávislé chirurgické oddělení. Jeho osamostatnění si vynutila četnost onkologické operativy. Podobně jako chirurgické oddělení, vzniklo na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století také samostatné oddělení gynekologické. Je třeba dodat, že na konci šedesátých let v Onkologickém ústavu (KÚNZ) na Žlutém kopci bylo nově vybudováno oddělení nukleární medicíny vybavené těžkými zářiči s kobaltovými bombami. Jako první v tehdejší republice byl na oddělení nukleární medicíny onkologického ústavu instalován a zprovozněn betatron, pracující s energií 42 MeV.[61]

Koncem padesátých let bylo patrné, že provoz ústavu z hlediska odborného, hygienického i bezpečnostního stále více neodpovídá nově kladeným požadavkům doby. Z toho důvodu byla počátkem následujícího desetiletí plánována a posléze i uskutečněna další etapa stavebního rozšíření a úprav onkologického ústavu. Stalo se tak za nové ředitelky ústavu doc. MUDr. Drahomíry Kadlecové,

Trojice osobností ústavu v době poslední čtvrtiny 20. století – (zprava) primáři MUDr. Jan Kotas, MUDr. Vladimír Kolář a MUDr. Ladislav Polák.

Nemoc svedla jejich životní cesty. Lékař MUDr. Ladislav Kolář s hercem Janem Werichem.

Pacient Jan Werich ve společnosti odborných pracovníků ústavu primáře MUDr. Vladimíra Koláře a MUDr. Marie Kolářové.

CSc., a za její nástupkyně MUDr. Anežky Drozdové. Zejména jejich zásluhou byly v letech 1965 až 1972 celkovým nákladem převyšujícím čtyřicet miliónů korun rozšířeny, upraveny a zmodernizovány ambulance, radiologické oddělení, oddělení pro léčbu zářením a nově bylo zbudováno oddělení nukleární medicíny. Ústav byl tehdy také rozšířen o vystavěnou administrativní budovu.[62]

V ústavu na Žlutém kopci se léčila kromě mnoha pacientů z celé republiky též řada významných a zajímavých osobností. Ze známých pacientů brněnského onkologického ústavu lze alespoň uvést slavného herce ze známé herecké dvojice Voskovec a Werich – Jana Wericha. Werich byl přijat k léčbě na Žlutém kopci 14. března roku 1961 s onkologickým onemocněním hrtanu. Na Žlutém kopci se podrobil radiovému ozařování. Léčba pod vedeném profesora MUDr. Roberta Hladkého, MUDr. et PhMr. Zdeňka Píchy, MUDr. Vladimíra Koláře, doc. MUDr. Jana Šprindricha a primáře MUDr. Jana Kotase byla úspěšná. Jan Werich byl 16. května téhož roku z ústavu propuštěn do domácího ošetřování.[63]

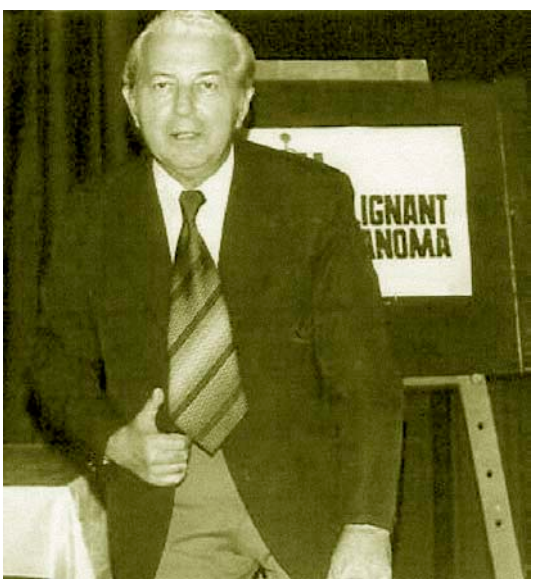

Profesor MUDr. Jaroslav Švejda, ředitel ústavu na Žlutém kopci (tehdy VÚKEO). V čele ústavu stál v letech 1976–1985.

Profesor MUDr. Jaroslav Švejda.

Ve společnosti herečky Bohdalové zprava primář Zdeněk Mechl a primář Jan Kotas. Zády sedí odborná pracovnice ústavu MUDr. Božena Augustinová (Šobková). Snímek zřejmě ze 70. let minulého století.

Důležitá kapitola v dějinách léčebny na Žlutém kopci se počala odvíjet v polovině sedmdesátých let minulého století. V roce 1974 se začala vědecká rada při ministerstvu zdravotnictví vážně zabývat myšlenkou zřízení výzkumného onkologického ústavu, určeného pro české země. Volba padla právě na brněnský ústav. Od 1. ledna roku 1976 počal ústav na Žlutém kopci pracovat pod názvem Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie v Brně (VÚKEO). Koncepce ústavu byla položena na základě předchozího „Onkologického ústavu". Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie ovšem působil jako resortní výzkumný ústav, organizačně přičleněný k vědecko-výzkumné bázi Ministerstva zdravotnictví České republiky. Do čela ústavu byl od počátku roku 1976 jmenován profesor MUDr. Jaroslav Švejda. Pod vedením ředitele Švejdy ústav plnil úkoly vědecké či chcete-li výzkumné, ale pochopitelně naplňoval též úkoly léčebné a preventivní. Nové poslání ústavu si vyžádalo zřízení dalších oddělení. Tak od poloviny 70. let byla otevřena oddělení imunologie a tkáňových kultur, oddělení patologie nádorů, oddělení epidemiologie a genetiky nádorů a chemoterapeutické oddělení. Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie v Brně navázal velmi úzké kontakty a spolupráci nejen se slovenskými partnery, ale též s partnerskými ústavy z řady evropských zemí.[64] Ústav se stal členem Organizace evropských onkologických ústavů (OECI) a počínaje rokem 1976 se stal pořadatelem každoročně konaných Brněnských onkologických dnů, které jsou největším setkáním onkologů v naší republice. V sedmdesátých a osmdesátých letech probíhala úzká spolupráce mezi ústavem na Žlutém kopci a brněnskou firmou Lachema zaměřená zejména na výrobu a ověřování domácích cytostatik cisplatiny a karbolatiny, methorexatu, dakarbazinu, leukovorinu či tamoxifenu, které byly také exportovány do zahraničí. V oněch letech přibyl ústavu další objekt moderní patologie a pracoviště experimentální onkologie. Z významných osobností té doby lze uvést především primáře MUDr. Zdeňka Mechla, CSc., primáře MUDr. Milouše Konečného, primáře doc. MUDr. Kučeru, primáře MUDr. Arnošta Malíře, MUDr. Blanku Ptáčkovou, primáře MUDr. Reisingera, primáře MUDr. Strnada, primáře MUDr. Kabelu nebo primářku MUDr. Zdeňku Kudličkovou a profesory Bohumíra Langa a Jana Kovaříka.

Odborná pracovnice onkologického ústavu MUDr. Nina Hejlová (Hrdličková) v rozhovoru s italským ministrem zdravotnictví prof. Umbertem Veronesim.

Ve druhé polovině osmdesátých let pod vedením doc. MUDr. Bohumila Kašťáka (ústav vedl v letech 1986–1990) a doc. MUDr. Zde-

ňka Pačovského bylo vybudováno pracoviště intenzivní a pooperační onkologické péče. Výzkumnou stránku ústavu nadále reprezentoval prof. RNDr. et PharmDr. Jan Kovařík, DrSc., a spolu s ním primář MUDr. Zdeněk Mechl, RNDr. Marta Šimíčková, CSc., či MUDr. Ivan Vermousek. Osvědčený, pět desetiletí prověřovaný a propracovávaný směr rozvoje brněnského onkologického ústavu byl narušen ke konci osmdesátých let. „*Po nedobrovolném politicky motivovaném odchodu prof. Švejdy na začátku roku 1986 byla změněna orientace léčebné části ústavu se zdůrazněním chirurgické složky onkologické terapie*“.[65] Výzkumná i léčebná činnost ústavu byla navíc poznamenána „*politicky podbarveným*“ pokusem o integraci ústavu v jeden celek s ostatními brněnskými výzkumnými ústavy. K připojení ústavu k bezkoncepčnímu komplexu pod názvem Institut medicínského výzkumu (IMV – VÚKEO) došlo v roce 1988.[65a] Korekci směřování ústavu a potřebné změny přinesly až revoluční události z počátku 90. let minulého století. V té době byl pověřen řízením VÚKEO MUDr. Ladislav Červ, CSc. (do počátku března roku 1991).

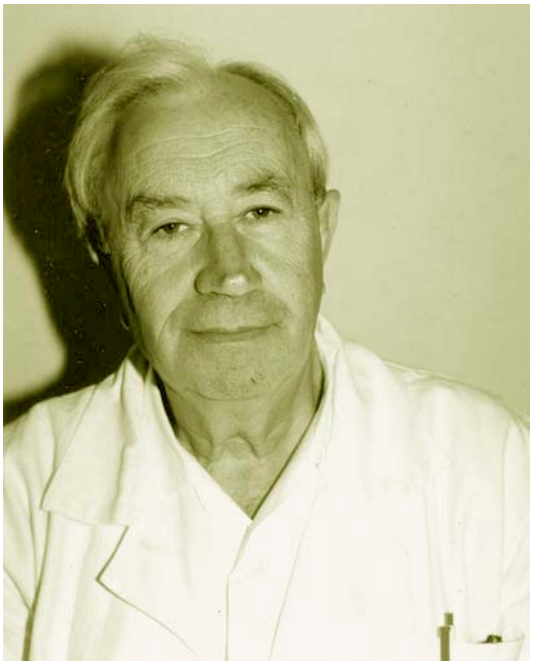

Prof. RNDr. a PharmDr. Jan Kovařík, DrSc.

Již v průběhu listopadové revoluce a ve chvílích jejího odeznívání prosazovali sami zaměstnanci myšlenku opětného osamostatnění onkologického ústavu. Záměr prosadili v polovině roku 1990. Tehdy Ministerstvo zdravotnictví České republiky přijalo statut, kterým se ústav na Žlutém kopci stal opět samostatným zařízením. Z úcty k prvnímu prezidentovi Československé republiky a velkému donátorovi ústavu T. G. Masarykovi, obdržela nově konstituovaná instituce označení Masarykův onkologický ústav Brno. Samostatnou činnost ústav zahájil 1. ledna roku 1991. Od prvního ledna následujícího roku se Masarykův onkologický ústav stal příspěvkovou organizací přímo řízenou Ministerstvem zdravotnictví České republiky. Ředitelem Masarykova onkologického ústavu byl jmenován od března 1991 MUDr. Josef Drbal. Organizačně byl ústav počátkem devadesátých let (v roce 1992) členěn na třináct odborných oddělení. V čele oddělení klinické onkologie I stál vedoucí MUDr. Otakar Bednařík, oddělení klinické onkologie II vedl MUDr. Jaroslav Němec, CSc., v téže době chirurgické oddělení vedl MUDr. Zdeněk Pačovský, CSc., vedení oddělení intenzivní péče bylo svěřeno MUDr. Jiřímu Machovi, gynekologické oddělení řídil MUDr. Zdeněk Tesařík, oddělení radioterapeutickému stál v čele MUDr. Petr Čoupek, oddělení rentgenové diagnostiky vedla MUDr. Zdenka Kudličková, CSc., oddělení biochemie Masarykova onkologického ústavu řídil doc. MUDr. Miroslav Černoch, CSc., v čele patologického oddělení stál MUDr. Aleš Rejtar, CSc., MUDr. Marie Svobodová, CSc. vedla oddělení nukleární medi-

Snímek z první poloviny 90. let minulého století zachycuje při práci spolu s instrumentářkami odborné pracovníky chirurgického oddělení doc. Pačovského a doc. Žaloudíka.

Pohled do biochemické laboratoře. První polovina 90. let minulého století.

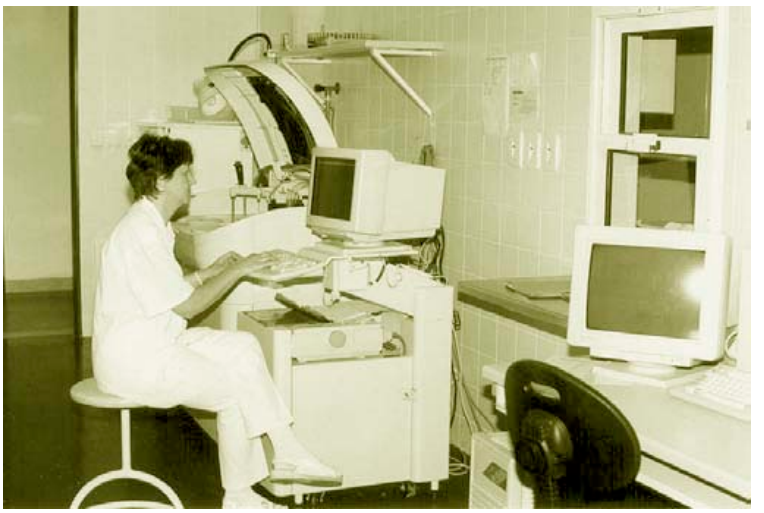

Pracovníci jednotky intenzivní péče při práci. Snímek z první poloviny 90. let minulého století.

Chemoterapeutický stacionář na počátku 90. let 20. století.

MUDr. Bohumír Kašťák. Nemocnici na Žlutém kopci spravoval v letech 1986–1990.

Ředitel Masarykova onkologického ústavu v letech 1991–2000 MUDr. Josef Drbal.

míny, MUDr. Edvard Geryk stál v čele oddělení epidemiologie a oddělení buněčné a molekulární onkologie řídil doc. RNDr. Jan Kovařík, DrSc. Za chod ústavní lékárny, zřízené na konci roku 1992, odpovídal její vedoucí PharmDr. Martin Beneš.[66]

V první polovině devadesátých let minulého století se pod organizačním vedením ředitele MUDr. Josefa Drbala uskutečnily rozsáhlé stavební práce. Naprosto nedostatečné prostorové možnosti ústavu, patrné již koncem osmdesátých let, tehdy vedly dvojici autorů ing. arch Aleše Buriana a ing. arch. Gustava Křivinku k vypracování generelu[67] rozvoje ústavního areálu na Žlutém kopci. Součástí generelu, který s autory zevrubně a průběžně konzultoval tehdejší ředitel ústavu MUDr. Bohumil Kašťák, DrSc., a ing. Zdeněk Bouša, byla i základní koncepce dostavby diagnostického a ambulantního onkologického centra. Doba vhodná pro uskutečnění záměru však přišla o několik let později – počátkem devadesátých let minulého století. Tehdy nové vedení ústavu původní generel dostavby přizpůsobilo reálným potřebám a možnostem, a když stavební záměr nalezl pochopení u ministra zdravotnictví Martina Bojara, nestálo tolik potřebné výstavbě již nic v cestě. V říjnu roku 1991, tedy v době, kdy ústav vedl ředitel MUDr. Josef Drbal,[67a] zahájili pracovníci Vojenských staveb a. s. Praha, odštěpný závod Brno, stavební práce směřující ke zbudování nového diagnostického a ambulantního pavilonu. Za výrazného přispění zástupce investora Dopravně inženýrské organizace (DIO) i kolektivu odborných a technických pracovníků Masarykova onkologického ústavu, byla roku 1994 stavba pavilonu dokončena. Kolaudace nového objektu proběhla v prosinci téhož roku. Nová budova poskytla postupně prostor systému jednotlivých ambulancí, pracovišti ambulantní chemoterapie, zákrokovému sálu, centru léčebné rehabilitace, oddělením radiodiagnostiky, klinické hematologie, klinické bio-

Budování spojovacího tunelu mezi starou částí a novou budovou Masarykova onkologického ústavu. Polovina 90. let 20. století.

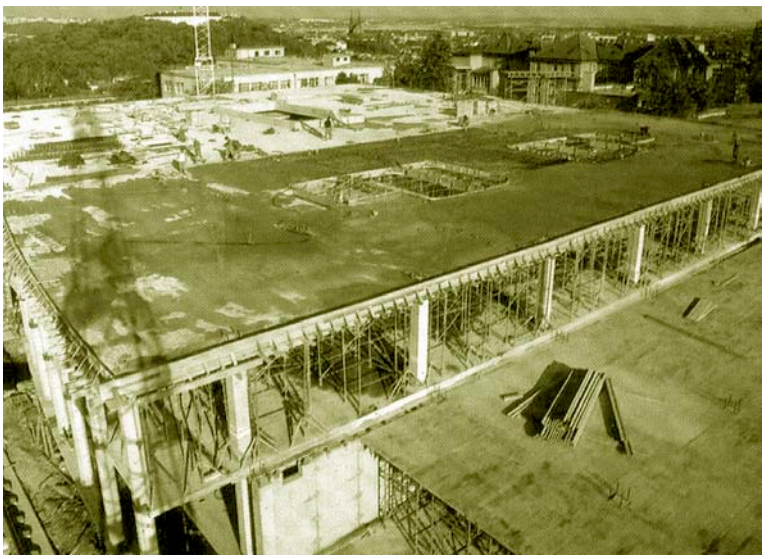

Snímek zachycující výstavbu nové části Masarykova onkologického ústavu v první polovině 90. let 20. století. Pohled od západu.

chemie, oddělení epidemiologie nádorů a oddělení vědeckých informací. V novém objektu je dále umístěn přednáškový sál, ústavní lékárna a lůžkové oddělení klinické onkologie s kapacitou pětatřiceti lůžek. Kromě „běžné“ péče jsou pacientům v nové budově ústavu poskytovány i některé služby logicky spojené s onkologickými onemocněními jako třeba kadeřnictví zaměřené na úpravu paruk či protetika, ale jsou zde umístěny i běžné služby zpříjemňující nemocným pobyt. Například prodejna knih nebo bufet. Součástí stavebních

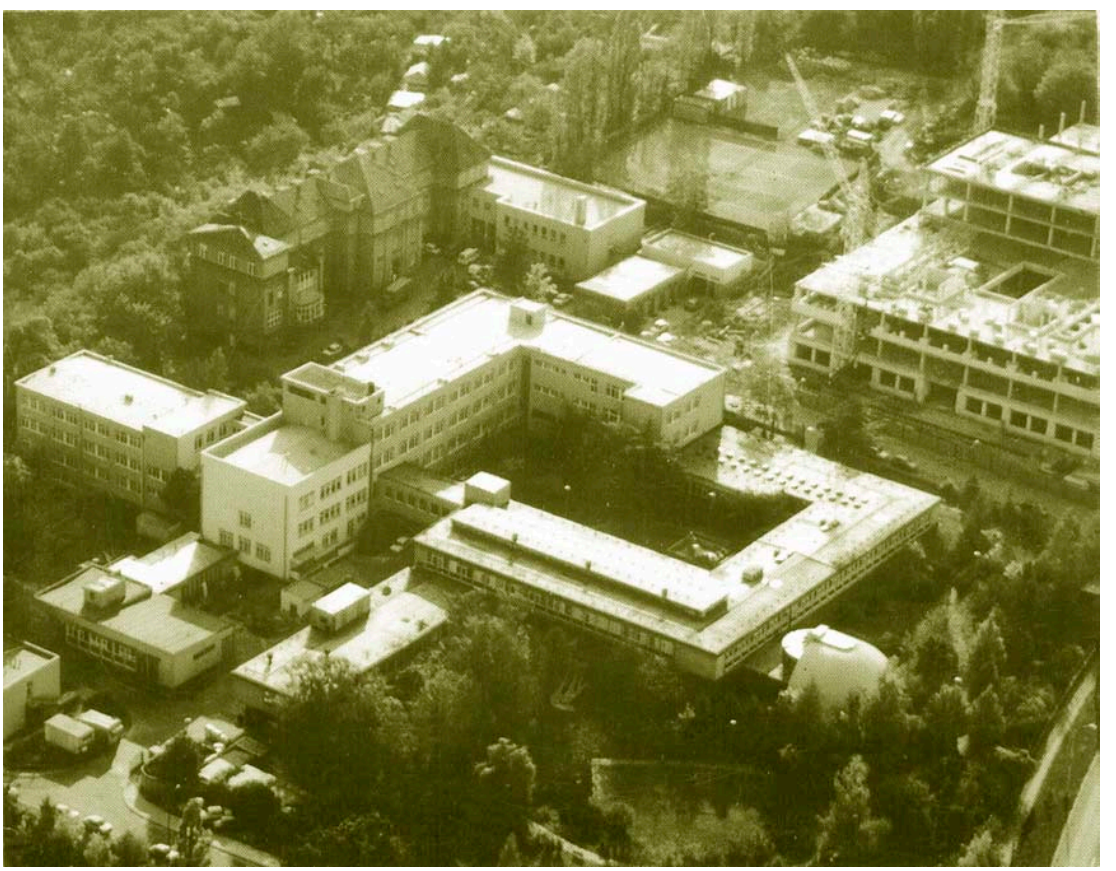

Pohled na „starou“ budovu ústavu, Bakešovu chirurgickou nemocnici a rozestavěnou část nové budovy Masarykova onkologického ústavu. Snímek z první poloviny 90. let 20. století.

Prezident Václav Havel s tehdejším ředitelem ústavu Josefem Drbalem. Snímek byl pořízen během prezidentské návštěvy dne 23. března 1995.

Tehdejší předseda poslanecké sněmovny českého parlamentu Milan Uhde na návštěvě ústavu na Žlutém kopci. Snímek z poloviny 90. let minulého století.

aktivit v první polovině 90. let minulého věku byla rovněž výstavba nového pracoviště lineárního urychlovače. Tato důležitá stavba byla dokončena v roce 1995 a na podzim onoho roku bylo pracoviště lineárního urychlovače zprovozněno.[68] Celkové náklady na dostavbu Masarykova onkologického ústavu v letech 1991 až 1995 obnášely částku 488 miliónů korun, která byla hrazena ze státního rozpočtu. Vybavení lékařskou přístrojovou technikou bylo hrazeno z několika finančních zdrojů. Ministerstvo zdravotnictví poskytlo ze státní pokladny na pořízení lékařské techniky 93 miliónů korun, z prostředků ústavu, Masarykovy onkologické nadace[69], od města Brna a od různých donátorů bylo získáno přibližně 50 miliónů korun. Na vybavení interiéru nově zbudovaného objektu poskytlo ministerstvo zdravotnictví 20 miliónů korun. Ústav měl tehdy kapacitu 205 lůžek a rozsáhlou ambulantní část. Na vybudování nové budovy poté navazovala v letech 1996–1999 prováděná rekonstrukce oddělení nukleární medicíny a oddělení radiační onkologie.

Současný ředitel Masarykova onkologického ústavu doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc..

Činnost onkologického ústavu pochopitelně zajímala i přední představitele státu. Když 21. září roku 1993 navštívil Brno prezident Václav Havel, neopomněl si v doprovodu tehdejšího ministra zdravotnictví prohlédnout rozestavěný objekt diagnostického a ambulantního pavilonu. Podruhé prezident navštívil ústav 23. března 1995. Na programu tehdejší návštěvy metropole Moravy měl setkání se soudci ústavního soudu a udělení čestného doktorátu Masarykovy univerzity, nejdéle ale prezident setrval v ústavu na Žlutém kopci, kde odhalením busty T. G. Masaryka sochaře Antonína Kalvody symbolicky otevřel novou budovu diagnostického a ambulantního centra. Tehdy hlavu státu doprovázel ministr zdravotnictví Luděk Rubáš.[70] Zájem o dění v ústavu projevil také předseda parlamentu Milan Uhde, který si léčebnu na Žlutém kopci prohlédl v říjnu roku 1994. Uhde

Pohled na novou budovu ústavu z ulice Tvrdého.

navštívil ústav ještě dvakrát. Zúčastnil se otevření RTG oddělení a také otevření objektu lineárního urychlovače.

MUDr. Josef Drbal působil ve funkci ředitele Masarykova onkologického ústavu do konce 90. let. V roce 2000 stanul v čele ústavu na Žlutém kopci doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc.[71] Přibližně o rok později, 1. ledna 2001, byla v rámci ústavu poprvé uvedena v život Klinika komplexní onkologické péče, jejímž prvním přednostou se stal doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc. Klinika sdružuje jednotlivé odborníky z oblasti onkologie. Docent Vyzula v onom roce působil též ve funkci náměstka ředitele pro rozvoj, vědu a výuku a v roce 2001 byl uveden do funkce ředitele Masarykova onkologického ústavu v Brně. Doc Vyzula post ředitele zastává do dnešní doby. Jeho náměstkem pro rozvoj, vědu a výuku se stal doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc.[72]

Dne 15. září roku 2003 bylo slavnostně, za přítomnosti tehdejší ministryně zdravotnictví MUDr. Marie Součkové, otevřeno na oddělení nukleární medicíny pracoviště pozitronové emisní tomografie (PET). Pozitronová emisní tomografie je jednou z nejmodernějších metod v diagnostickém zobrazování a využívá se nejen v onkologické oblasti, ale také v kardiologii či neurologii. Masarykův onkologický ústav se v pondělí 15. září 2003, kdy byla PET uvedena do provozu, stal prvním státním zdravotnickým zařízením v republice,

Krátkou dobu – v letech 2000–2001 – ústav na Žlutém kopci řídil doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc. Kromě funkce náměstka pro rozvoj, vědu a výzkum vykonává v současné době též funkci děkana brněnské lékařské fakulty.

Sesterna Kliniky komplexní onkologické péče – odd. A.

ve kterém je tato diagnostická metoda k dispozici.[73] Za jisté symbolické završení stavebního a renovačního úsilí, probíhajícího v prostorách a na území ústavu od poloviny 90. let minulého století, lze považovat slavnostní otevření zrekonstruovaných oddělení chirurgické onkologie, gynekologické onkologie a oddělení C Kliniky komplexní onkologické péče. Slavnostní otevření zrekonstruovaných prostor v původní budově ústavu se uskutečnilo 19. ledna roku 2004.[74] Všeobecně vysokou úroveň práce Masarykova onkologického ústavu na Žlutém kopci v Brně dokládá kromě jiného též udělení akreditace, která je potvrzením vysoké kvality činnosti všech složek ústavu. Akreditace vyjadřuje schopnosti onkologického ústavu plnit hodnotiteli nastavená náročná, nelehká kriteria. Certifikát o akreditaci byl zástupcům ústavu předán 27. května 2004 na XXVIII. Brněnských onkologických dnech a instituce na Žlutém kopci se tak stala v pořadí třetím zdravotnickým zařízením v republice, které se může pyšnit takovým hodnocením.[75] Přiznání špičkové úrovně Masarykovu onkologickému ústavu má i širší význam, který pro tisk shrnul současný ředitel Rostislav Vyzula slovy: „*Význam akreditace roste i se vstupem do Evropské unie, neboť je důkazem kvality také pro zahraniční kolegy, kteří k nám budou případně posílat své pacienty*“.[76]

Tehdejší ministryně zdravotnictví Marie Součková při otevření nového pracoviště pozitronové emisní tomografie (PET) při oddělení nukleární medicíny.

Masarykův onkologický ústav v Brně je jediným specializovaným onkologickým centrem svého druhu v České republice, v němž se úspěšně kloubí diagnosticko-léčebná činnost

V Masarykově onkologickém ústavu vystupují také významné umělecké osobnosti. Na snímku písničkář Jaroslav Hutka.

Ředitel Masarykova onkologického ústavu doc. Rostislav Vyzula zahajuje jednu z mnohých kulturních akcí ústavu.

Snímek zachycující předání certifikátu o akreditaci řediteli Masarykova onkologického ústavu v Brně Rostislavovi Vyzulovi.

s činností vědecko-výzkumnou. Záměr zakladatelů léčebny Domu útěchy z roku 1935 spolu s Masarykovými humanitními ideály dnes naplňuje moderní léčebný a vědecký ústav s více jak pěti stovkami zaměstnanců, s řadou špičkových odborníků, disponující nejmodernějším technickým vybavením a 205 lůžky pro své pacienty.[77]

SAK ČR

Spojená akreditační komise ČR
uděluje

Certifikát o akreditaci

lůžkovému zdravotnickému zařízení:
Masarykův onkologický ústav, Žlutý kopec 7,
656 53 Brno, IČO 00209805

na základě akreditačního šetření ve dnech 11. - 12. května 2004, s platností od schválení představenstvem SAK ČR dne 19. května 2004, **na dobu tří let tj. do 19. května 2007.**

MUDr. Ivan Staněk
předseda představenstva
Spojené akreditační komise

V Praze dne 19. května 2004

Certifikát o akreditaci udělený Masarykovu onkologickému ústavu 27. května 2004.

Poznámky ke kapitolám

1) Morávek, V.: Dům Útěchy v Brně. Věda a léčení rakoviny. Lidové noviny, 12. ledna 1935, s. 14.

2) Dobový pohled podal v Lidových novinách šéf laboratoří Domu útěchy v Brně profesor RNDr. Vladimír Morávek: „*Nejprve byl hledán bacil, který rakovinu způsobuje. Deset let trvaly pokusy, při nichž se prohlížela krev a nemocná tkáň největším zvětšením dokonalými mikroskopy, ale bacil, který působí rakovinné onemocnění, dosud zjištěn nebyl a padají také všechny domněnky o tom, že by rakovina byla nemocí nakažlivou ...*“. Tamtéž.

3) K otázkám vzniku rakovinného onemocnění uvedl RNDr. Vladimír Morávek v polovině 30. let minulého století následující výklad: „*V laboratořích byly také již nalezeny některé z příčin, které nemoc působí. V japonských laboratořích byly ... natírány bílé myši dehtem a tak se zjistilo, že dehet, působí-li na jedno místo několik měsíců, může způsobit rakovinu. Život myší trvá jen něco málo přes rok a tak se již dalo teoreticky vypočítat, kolik let by musel být člověk vystaven buď znečišťování dehtem nebo jeho parami, aby na kůži nebo někde v těle začal svoji neblahou činnost rakovinný nádor ... Pozornosti učenců neušla ani otázka, je-li rakovina dědičná. Úspěšné pokusy, které opat Mendel prováděl na fazolích ve starobrněnském klášteře, osvětlily zákony dědičnosti a podle těchto zákonů badatelé konají další pokusy na myších, které mají ukázati, je-li rakovina dědičná*“. Tamtéž.

4) Novotný, A.: Dům útěchy, jeho vznik, vývoj a úkol. In: Dům útěchy 1928–1935, s. 6–7.

5) Tamtéž, s. 5–6.

6) Primář MUDr. Jaroslav Bakeš (16. září 1871 – 6. října 1930) pocházel z Ořechoviček u Brna (od roku 1952 jsou Ořechovičky součástí Ořechova u Brna), kde se narodil 16. září roku 1871 učiteli a majiteli statku Františku Xaveru Bakešovi (4. prosince 1833 – 6. listopadu 1917) a jeho manželce Lucii Bakešové. Jako chirurg a primář vykonával lékařskou praxi v chirurgickém pavilonu zemské nemocnice na Žlutém kopci. Kromě své lékařské odbornosti byl též uznávaným sběratelem. Po smrti odkázal svou světově známou sbírku minerálů Moravskému zemskému muzeu v Brně. Do dějin české (československé) medicíny vstoupil coby neúnavný propagátor a organizátor zřízení prvního léčebného onkologického ústavu v republice.

7) Lucie Bakešová (26. prosince 1853 – 2. ledna 1935) rozená Wankelová, byla dcerou vlasteneckého pracovníka a známého krasového badatele Jindřicha Wankela. Jako čestná předsedkyně spolku Domu útěchy se spolu se svým synem velmi zasloužila o vybudování prvního ústavu zabývajícího se léčbou onkologických onemocnění v meziválečném Československu.

7a) Novotný, A.: Zpráva jednatelská. In.: Zpráva o činnosti spolku Dům útěchy v Brně za dobu od 18. června 1928 do 15. června 1930. Brno 1930, s. 6.

7b) Lesná, V.: Činnost dámského odboru spolku Dům útěchy v Brně. Tamtéž, s. 12.

7c) Novotný, A.: Zpráva jednatelská. Tamtéž, s. 6.

8) Úvodní zpráva Jaroslava Bakeše. In.: Zpráva o činnosti spolu Dům útěchy v Brně za dobu od 18. června 1928 do 15. června 1930. Brno 1930, s 5.

9) Založení spolku i jeho následná činnost se staly objektem poměrně značné publicity jak periodického tisku tak i odborných i populárních tiskovin. Například ve své osvětově zaměřené práci nazvané „*Nejzhoubnější nemoc lidstva rakovina. Jak jí předcházet a ji léčit*“ autor Benedikt Štěpánek o Domu útěchy uvádí: „*Čeliti nebezpečí rakoviny vytkl si za úkol „Dům útěchy“ v Brně, který po vzoru švédského ústavu Radiumhemmet na léčení rakoviny hodlá postaviti vzorný ústav na léčení zhoubných nádorů, hlavně rakoviny, při chirurgické nemocnici na Žlutém kopci v Brně*. Štěpánek, B.: Nejzhoubnější nemoc lidstva rakovina. Jak se jí chránit a ji léčiti. Brno 1929/30.

10) Novotný, A.: Zpráva jednatelská. In.: Zpráva o činnosti spolku Dům útěchy v Brně za dobu od 18. června 1928 do 15. června 1930. Brno 1930, s. 6.

11) Tamtéž, s. 7.

12) Tamtéž, s. 5.

13) Spolek měl tehdy také dva čestné členy. Byli jimi Leo Ehmann žijící ve Vídni a velkomeziříčský velkostatkář František Harrach. Tamtéž, s. 17.

14) Tamtéž, s. 17–19.

15) Lesná, V.: Činnost dámského odboru spolku Dům útěchy. Tamtéž, s. 12–13.

16) Novotný, A.: Zpráva jednatelská. Tamtéž, s. 7.

17) Tamtéž.

18) Ke dni odevzdání prezidentova daru vzrostla částka o úroky na celkových 2,790 261 korun. Dům útěchy 1928–1935. Brno 1935, s. 40.

19) Tamtéž, s. 41.

20) Tamtéž, s. 12.

21) Novotný, A.: Zpráva jednatelská. In: Zpráva o činnosti spolku Dům útěchy v Brně za dobu od 18. června 1928 do 15. června 1930. Brno 1930, s. 8.

22) Tamtéž.

23) Tamtéž.

24) Tamtéž.

25) Memorandum o stanovisku lékařské fakulty ku zřízení Domu útěchy v Brně. Hygiena, roč. 6, č. 3–4. Brno 1933.

26) Karel Tomeš vykonával úřad starosty Velkého Brna v letech 1925–1935. Dobový pozorovatel zanechal o jeho konání ve prospěch spolku následující sdělení: „*Při všech jednáních s městem podporoval nás pan starosta Tomeš s plným porozuměním pro důležitost a aktualitu podniku.*“ Novotný, A.: Zpráva jednatelská. In.: Zpráva o činnosti spolku Dům útěchy v Brně za dobu od 18. června do 15. června 1930, s. 8–9.

27) Čejka, J.: Dětská nemocnice. Procházka historií. Brno 2002.

28) Novotný, A.: Vznik a úkol protirakovinného ústavu Dům útěchy. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 5.

29) Novotný, A.: Vznik a úkol protirakovinného ústavu Dům útěchy. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 6.

30) Novotný, A.: Dům útěchy, jeho vznik, vývoj a úkol. In.: Dům útěchy 1928–1935. Brno 1935, s. 24.

31) Seznam firem, které pracovaly na stavbě Masarykovy léčebny Dům útěchy v Brně. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 30–31.

32) Tamtéž.

33) V době, kdy byla stavba první onkologické léčebny dokončována, stály na Žlutém kopci kromě chirurgického pavilonu zemské nemocnice desítky domů tzv. Úřednické či Masarykovy čtvrti. Její výstavba probíhala od počátku minulého století, přesněji – byla zahájena v roce 1904. V sousedství Domu útěchy – na jižním svahu Žlutého kopce – stály již několik desítek let rezervoáry vody, které tvořily součást brněnského vodovodu budovaného od roku 1869. Tento vodovod čerpal vodu z řeky Svratky v místech nad Kamenným Mlýnem, v Pisárkách ji čistil a právě přes vodní rezervoáry na Žlutém kopci a na východním svahu Špilberka ji rozváděl po městě Brně. Kolektiv autorů: Dějiny města Brna II. Brno 1973, s. 29. Pro zajímavost lze uvést, že v 19. století a možná ještě na počátku století následujícího stál na Žlutém kopci rozlehlý objekt městské prachárny.

34) První primář klinického oddělení prof. Richard Werner uvádí rozdělení dvou gramů radia po 5–10 mg na 280 tub a čtyřicet jehel. Werner, R.: Úkoly a zařízení oddělení klinického. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 8–9.

35) Rozehnal, B.: Stavba Domu útěchy. Lidové noviny, 12. ledna 1935, s. 14. Celkem bylo pro zajištění bezpečného chodu rentgenových i radiových pracovišť použito 420 metrických centů olova. Tato pracoviště byla pochopitelně též napojena na systém centrálního větrání. Novotný, A.: Dům útěchy, jeho vznik, vývoj a úkol. In.: Dům útěchy 1928–1935. Brno 1935, s. 26.

36) Blíže Morávek, V.: Laboratoře. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 11–12.

37) Novotný, A.: c.d., s. 27.

38) Tamtéž.

39) Tamtéž, s. 29.

40) Tamtéž.

41) Tamtéž, s. 31.

41a) Kuratorium Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně v době zbudování léčeného ústavu na Žlutém kopci tvořili tito mužové: JUDr. František Racek ve funkci předsedy kuratoria a členové MUDr. Jan Kabelík, RNDr. a Ph.Mg. Vladimír Morávek, MUDr. Arnošt Nesňal, MUDr. Antonín Novotný, Bohumil Volný a profesor Richard Werner. In.: Dům útěchy v Brně. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1936, s. 4.

42) Dům útěchy v Brně. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1936, s. 4.

43) První rok činnosti Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně. In.: Dům útěchy. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1936, s. 5.

44) Novotný, A.: c.d., s. 31. Též První rok činnosti Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně. In.: Dům útěchy. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1936, s. 5.

45) K dalším významným představitelům spolku v roce otevření spolkové onkologické léčebny náleželi členové a náhradníci správního výboru MUDr. Eduard Břeský, Cili Hausnerová, brněnská městská radní Eugenie Hrabalová, profesor brněnské vysoké školy veterinární Antonín Hrůza, profesor Masarykovy univerzity MUDr. Jan Kabelík, vrchní soudní rada JUDr. Antonín Kodýtek z Králova Pole, vrchní magistrátní rada JUDr. František Kousalík, František Kyselka, ředitel měšťanských škol v Brně, Věra Lesná, velitel bezpečnostní stráže Jan Mahovský, zdravotní rada zemské politické správy MUDr. Arnošt Nesňal, ředitel Národní záložny zemědělské v Brně Eduard Toman, profesor vysoké školy zemědělské v Brně ing. Rudolf Trnka, Dr. František Zenkel a vrchní ředitel Spořitelny města Brna v Králově Poli Albín Žák. V dozorčí radě spolku Dům útěchy v době otevření léčebny (tedy v roce 1935) působili Jarmila Baboráková, Antonín Humpolík, ředitel Komenského vysoké školy v Králově Poli, vrchní okresní lékař v Brně MUDr. Artur Marburg, ředitelský rada Hypoteční a Zemědělské banky moravské v Brně Jan Svoboda a brněnský kapituní

děkan Adolf Tenora. Pro úplnost dodejme, že v onom slavném roce otevření onkologické léčebny na Žlutém kopci správní výbor spolku kromě představenstva a dozorčí rady tvořilo ještě též kuratorium Masarykovy léčebny „Dům útěch“ v Brně. Tehdy je tvořili předseda JUDr. František Racek, vládní rada v.v., a členové či náhradníci, kterými byli MUDr. Jan Kabelík, RNDr. et MrPh. Vladimír Morávek, zdravotní rada zemské politické správy MUDr. Arnošt Nesňal, MUDr. Antonín Novotný, primář II.chirurgického oddělení zemské nemocnice v Brně, účetní ředitel zemského úřadu Bohumil Volný a prof.MUDr. Richard Werner, klinický primář Masarykovy léčebny Dům útěchy v Brně. In.: Dům útěchy v Brně. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1935, s. 4.

46) Hrubá stavba obnášela 2,215.310 Kč, pořízení pozemku přišlo na 500 000 Kč, zavedení ústředního topení obnášelo částku 323 000 Kč, parní kotle dodala firma Rouček za 280 000 Kč, vodovodní a kanalizační instalace obnášela 270 609 Kč, dva gramy radia byly zaplaceny hotově a cenu představovala částka 644 000 Kč. Roční úhrada zařízení radioterapie ve výši 3 % obnášela 450 000 Kč, pracoviště rentgenové terapie stálo 780 000 Kč, vybavení laboratoří obnášelo částku 387 093 Kč . Na ostatní zbývající práce a materiály, počínaje budováním izolací, výtahů, elektroinstalací, přes klempířské, natěračské, malířské, sklenářské, čalounické, truhlářské a další práce, přes pokládání linolea a gumových povrchů, zavádění rozhlasového zařízení, nákup olova a jeho instalace, pokládání dlažby, umístění transformační stanice, oplocení, zavedení signálního zařízení, vybavení knihovny, desinfekce, sterilizace a tak dále, obnášely všechny tyto práce částku 3,875 508 Kč. Stavební dozor, režijní výdaje a množství poplatků představovala částka 655 445 Kč. Volný, B.: Zpráva pokladní. Dům útěchy 1928 - 1935. Brno 1935, s. 42

47) Novotný, A.: Vznik a úkol protirakovinného ústavu Dům útěchy. In.: Masarykova léčebna Dům útěchy v Brně. Nedatováno, s. 6.

48) Kniha zemřelých 1935-1951. Uložena v archivu Masarykova onkologického ústavu v Brně. Z knihy zemřelých je patrné, že do 31. března 1951, do kteréhož data byla kniha vedena, v ústavě skonalo za poskytnutí útěchy a tlumení potíží 1361 pacientek a pacientů.

49) Kniha zemřelých 1935-1951. Uložena v archivu Masarykova onkologického ústavu v Brně.

50) Werner, R.: Klinický provoz Masarykovy léčebny „Dům útěchy“ v Brně. In.: Dům útěchy v Brně. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1935, s. 11-12.

51) Tamtéž, s. 12-13.

52) Morávek, V.: Činnost laboratoře od 15. ledna 1935 do 31. května 1936. In.: Dům útěchy v Brně. Zpráva o činnosti za rok 1935. Brno 1935, s. 15.

53) Švejda, J. a kol.: K historii Výzkumného ústavu klinické a experimentální onkologie (VUKEO) v Brně. In.: VUKEO. Nedatováno, s. 3.

54) Zde lze uvést tehdejší významné i nastupující vědecké osobnosti prof. Uhra a dále Herčíka, Martince, Velíška, Šimka, Borůvku Řeřábkovou a další. Švejda, J. a kol.: c.d., s. 3-4. Též Šlampa, P.: Historie onkologického ústavu a oddělení radiační onkologie. Strojopis. Brno 2002, s. 2.

55) Švejda, J. a kol.: c. d., s. 4.

56) Tato spolupráce ze strany lékařské fakulty vycházela především ze zájmu tehdejšího přednosty experimentální patologie profesora Uhra., který se odborně zajímal o nádory retikulohistiocyárního systému a o endogenní vlivy při vzniku nádorů. Šlampa, P.: Historie Masarykova onkologického ústavu a oddělení radiační onkologie. Strojopis. Brno 2002, s. 2-3.

57) Švejda, J. a kol.: c. d., s. 4.

58) Šlampa, P.: Historie Masarykova onkologického ústavu a oddělení radiační onkologie. Strojopis. Brno 2002, s. 3.

59) Tamtéž.

60) Tamtéž.

61) Švejda, J. a kol.: c. d., s. 5.

62) Tamtéž.

63) V lékařském potvrzení vystaveném 5. března 1962 hlavní herčův lékař profesor Hladký uvádí, že pacient Jan Werich: „*..., byl léčen pro planocell.Ca hrtanu od 14. března do 16. května 1961 v onkologickém ústavu v Brně. Běželo o lokalisaci vchodovou, infiltrátem byla postižena hrtanová plocha epiglottis a obě řasy ventriculární. Po celkové dávce 5.023 r během 43 dní nádorová infiltrace zcela vymizela. Jmenovaný je ve stálé kontrole ...*“. Chorobopis číslo 285/1961. Krajský ústav národního zdraví. Onkologický ústav, Brno, Žlutý kopec 7. Lékařské potvrzení vystavené prof. R. Hladkým 5. března 1962. Archiv Masarykova onkologického ústavu.

64) Švejda, J. a kol.: c. d., s. 5.

65) Šlampa, P.: Historie Masarykova onkologického ústavu a oddělení radiační onkologie. Strojopis. Brno 2002, s. 4.

65a) Tamtéž.

66) Kolektiv autorů: Masarykův onkologický ústav Brno. Brno 1993, s. 6-25.

67) Úvahy o dostavbě onkologického ústavu spadají do roku 1988. Kolektiv autorů: Realizace diagnostického a ambulantního pavilonu. In.: Diagnostické a ambulantní centrum Masarykova onkologického ústavu v Brně. Masarykova onkologická nadace. Brno 1995.

67a) MUDr. Josef Drbal vedl ústav od jara roku 1990 do května roku 2000. Před ním v čele léčebny na krátký čas stanul primář MUDr.Ladislav Červ. Předcházející ředitel MUDr. Bohumil Kašťák spravoval ústav od roku 1986 do jara roku 1990. Historie ústavu. Masarykův onkologický ústav Brno 1996. Brno 1996, s. 15.

68) Masarykův onkologický ústav. Zpráva o činnosti ústavu za rok 1995, s. 3.

69) Masarykova onkologická nadace byla založena v roce 1991 jako pokračovatelka původního zakladatele ústavu na Žlutém kopci – dobročinného spolku Domu útěchy. Zřizovatelem nadace se stal Masarykův onkologický ústav. V čele nadace stál v první polovině 90. let coby předseda výboru odborný pracovník ústavu MUDr. Petr Čoupek, který spolu s ing. Zdeňkem Boušou a MUDr. Irenou Hánovou vedl nadaci tak, aby získávané finanční prostředky byly užívány k naplňování cílů a poslání ústavu. Kolektiv autorů: Masarykova onkologická nadace a další aktivity ústavu. In.: Diagnostické a ambulantní centrum Masarykova onkologického ústavu v Brně. Masarykova onkologická nadace. Brno 1995.

70) K návštěvě V. Havla například Dvořák, D.: Prezident dnes v Brně. Masarykův onkologický ústav přivítá vzácného hosta. Rovnost, 23. 3. 1995, s. 2.

71) Masarykův onkologický ústav. Výroční zpráva za rok 2000. s. 4.

72) V roce 2002 spolu s ředitelem Rostislavem Vyzulou a náměstkem Janem Žaloudíkem vedli ústav náměstek pro diagnostiko-léčebnou péči MUDr. Antonín Randula, náměstkyně pro ošetřovatelskou péči Hilda Vorlíčková, náměstkyně pro HTS ing. Jana Nováčková, vedoucí Základny onkologické informatiky MUDr. Pavel Andres, tisková mluvčí ústavu a známá brněnská novinářka PhDr. Zuzana Joukalová a právní zástupce ústavu advokát JUDr. Pavel Žák. Dozorčí radu Masarykova onkologického ústavu v roce 2002 tvořili předseda doc. MUDr. Lubomír Hakl, Ing. Josef Demel, ing. Stanislav Bělehrádek, ing. František Galé, senátor MUDr. Tomáš Julínek, prof, RNDr. et PhMr. Jan Kovařík, Dr.Sc., MUDr. Zora Prosková, ing. František Reitoral, prof. MUDr. Věra Semrádová, ing. Rostislav Slavotínek, Petr Zbytek a JUDr. Antonín Mimochodek. Vědecká rada ústavu se ve druhém roce třetího tisíciletí skládala z dvaceti členů. Byli jimi prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., prof. MUDr. Josef Bilder, CSc., prof. RNDr. Ivan Holoubek, CSc., doc. RNDr. Alois Kozubík, prim. MUDr. Vladimír Spurný, CSc., prim MUDr. Zdeněk Mechl, CSc., MUDr. Roman Šefr, Ph.D., doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc., prof. RNDr. et PhMr. Jan Kovařík, DrSc., MUDr. Lenka Foretová, MUDr. Miroslava Nekulová, CSc., MUDr. Vuk Fait, CSc., MUDr. Renata Soumarová, RNDr. Bořivoj Vojtěšek, DrSc., RNDr. Vladimír Boudný, CSc., RNDr. Marta Šimíčková, CSc., RNDr. Jana Šmardová, CSc., MUDr. Dalibor Valík a Mgr. Michael Sheard, CSc. V roce 2002 vedl kliniku komplexní onkologické péče doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc., MUDr. Alfréd Dörr, CSc., stál v čele oddělení gynekologické onkologie, MUDr. Vojtěch Chrenko, CSc., vedl oddělení chirurgické onkologie, funkci vedoucího lékaře centrálních operačních sálů ústavu vykonával MUDr. Igor Penka, CSc. Oddělení anesteziologie a intenzivní onkologické péče řídila MUDr. Helena Buřilová, oddělení radiační onkologie vedl MUDr. Pavel Šlampa, CSc., vedoucím oddělení radiologické fyziky byl ing. Vladimír Kovář, v čele oddělení radiologie stála MUDr. Helana Bartoňková, oddělení nukleární medicíny řídila MUDr. Miroslava Ilievová, vedoucím lékařem na oddělení laboratorní medicíny byl MUDr. Dalobor Valík, vedení oddělení patologie bylo svěřeno MUDr. Václavu Vagundovi, oddělení genetiky a epidemiologie nádorů vedla MUDr. Lenka Foretová, v čele oddělení klinických hodnocení stála MUDr. Regina Demlová a základnu experimentální onkologie vedl doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc. Ústavní lékárnu spravoval a vedl Pharm.Dr. Martin Beneš. Masarykův onkologický ústav. Výroční zpráva za rok 2002. V následujícím roce –v roce 2003 – došlo k dílčím změnám ve vedení ústavu. Náměstkem pro léčebně-preventivní péči byl jmenován MUDr. Pavel Andres, funkci ekonomického náměstka vykonával ing. Zdeněk Kvasnička a vedoucí Základny onkologické informatiky se stala ing. Jana Strašková. Složení dozorčí rady se nezměnilo, narozdíl od vědecké rady, která v roce 2003 pracovala v následujícím složení : Prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., PharmDr. Martin Beneš, MUDr. Regina Demlová, MUDr. Alfréd Dörr, CSc., doc. RNDr. Ladislav Dušek, PhD., MUDr. Lenka Foretová, MUDr. Igor Kiss, prof. RNDr. a PhMr, Jan Kovařík, DrSc., MUDr. Rudolf Nenutil, CSc., MUDr. Renata Soumarová, RNDr. Miroslav Svoboda, MUDr. Roman Šefr, PhD., RNDr. Bořivoj Vojtěšek, DrSc., prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., a doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc. Funkci vědeckého tajemníka rady vykonával MUDr. Dalobor Valík. V roce 2003 došlo i ke dvěma změnám na postech vedoucích oddělení. Do důchodu odešla vedoucí lékařka oddělení nukleární medicíny MUDr. Miroslava Ilevová a její místo zaujal MUDr. Karol Bolčák. Masarykův onkologický ústav. Výroční zpráva za rok 2003.

73) Slavnostní otevření PET (pozitronové emisní tomografie) na oddělení nukleární medicíny. In.: Aktuality. Občasník Masarykova onkologického ústavu, č. 18, 28. 11. 2003, s. 2.

74) In: Aktuality. Občasník Masarykova onkologického ústavu, č. 18, 3. 5. 2004, s. 1.

75) Před Masarykovým onkologickým ústavem získaly akreditaci nemocnice v Kutné Hoře, řízená krajem a soukromé nemocniční zařízení v Třinci. Akreditace špičkové onkologii. Právo 15. 5. 2004.

76) Veselá, J.: Akreditace je důkazem kvality. Rovnost, 15. 5. 2004.

77) Údaj se vztahuje k roku 2002. Masarykův onkologický ústav. Výroční zpráva za rok 2002.

Ředitelé Masarykova onkologického ústavu

1935 - primář klinické části - prof. MUDr. Richard Werner
- vedoucí laboratorní části - prof. RNDr. Vladimír Morávek

začátek 2. svět. války - ředitel doc. MUDr. Jan Šprindrich (odstoupil v roce 1962)
1962 (1963) - ředitelka doc. MUDr. Drahomíra Kadlecová, CSc.
1971 - ředitelka MUDr. Anežka Drozdová
1976 - ředitel prof. MUDr. Jaroslav Švejda, CSc.
1986 - ředitel doc. MUDr. Bohumil Kašťák, DrSc.
1990 - pověřen řízením prim. MUDr. Ladislav Červ, CSc.
1991 - ředitel MUDr. Josef Drbal
2000 - ředitel doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc.
2001 - dosud - ředitel doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc.

Důležité mezníky Masarykova onkologického ústavu

1935 - založení Masarykovy léčebny „Dům útěchy“
1945 - přejmenování na Masarykův radioléčebný ústav
1954 - odštěpení laboratoří jako výzkumné složky - tuto část vedl prof. Brada
- vynětí brněnského onkologického ústavu ze systému organizace komunálního zdravotnictví - ústav přímo řízen krajským zdravotním referátem
- název „KÚNZ - Onkologický ústav“

polovina 50. let - nové koncepční pojetí ústavu - do popředí se dostává diagnostika (do té doby to byla radioléčba)
- vznik rentgenologického oddělení
- prosazování chemoterapie - vedle radioterapie a chirurgie

1961 - výzkumné laboratoře přecházejí pod správu bratislavského Výzkumného onkologického ústavu SAV

60. léta - experimentální praxe v imunoterapii
- vznik samostatných oddělení: interního,
chirurgie nezávislá na radioterapii,
samostatná gynekologie
na konci 60. let vznik oddělení nukleární medicíny

1965-1972 - rozšíření, úpravy a modernizace ambulancí, radiologického oddělení, oddělení pro léčbu zářením
- nová administrativní budova

polovina 70. let - otevření oddělení imunologie a tkáňových kultur, oddělení patologie nádorů, oddělení epidemiologie a genetiky nádorů, chemoterapeutické oddělení

1976 - Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie v Brně (VÚKEO) - přičleněn k vědecko-výzkumné základně ministerstva zdravotnictví
- 1. ročník Brněnských onkologických dnů

1988 - připojení ústavu k Institutu medicínského výzkumu Brno
2. polovina 80. let - vznik pracoviště intenzivní a pooperační onkologické péče
1991 - nový název - Masarykův onkologický ústav
1991-1994 - výstavba nového diagnostického a ambulantního pavilonu
1995 - dokončení výstavby nového pracoviště lineárního urychlovače
- odhalení busty T. G. Masaryka sochaře Antonína Kalvody (umístěna ve vestibulu původní budovy)

1996-1999 - rekonstrukce Oddělení nukleární medicíny a Oddělení radiační onkologie
2001 - založení Kliniky komplexní onkologické péče
2003 - otevření pracoviště pozitronové emisní tomografie na Oddělení nukleární medicíny
2004 - otevření zrekonstruovaných oddělení chirurgické onkologie, gynekologické onkologie a oddělení C Kliniky komplexní onkologické péče
- získání akreditace Spojenou akreditační komisí ČR

Masaryk Memorial Cancer Institute – 70 years from its founding (13. 1. 1935)

The history of Masaryk Memorial Cancer Institute goes back to the second half of the 1920's when the surgeon and senior consultant MUDr. Jaroslav Bakeš, together with his mother, Lucie Bakešová – a social worker – founded the "House of Consolation" association (21st June, 1928). The aim of the organization was to improve the care for patients with malignant tumours and, simultaneously, provide facilities for research in this medical field. The primary objective was therefore to build a dedicated institute where cancer patients could be treated and healed while a special emphasis would be placed on research work. The town and the site location were by no means chosen at random. Brno, where the House of Consolation, then the first cancer treatment centre in Czechoslovakia, was to be located, was a university town with a number of colleges and, most importantly, a faculty of medicine, as well as several large hospitals. The elevated plot of land on Žlutý kopec immediately adjoined the surgical unit of the Provincial Hospital, where the senior consultant was MUDr. Bakeš, who was the founder of the association.

Much welcome encouragement and a guarantee for the association was provided by the support of the Czechoslovak president T. G. Masaryk who received MUDr. Bakeš as early as June 1928 to hear detailed information of the aims of the project and had two and a half million crowns allocated to the building of the cancer treatment centre.

On 8th of June, 1930 he personally wrote to the Minister of Finance Dr. Karel Engliš:

"...Dear colleague ... please be so kind as to tell Bakeš, or his association, to start with the construction and arrangements. I will allocate from the fund as much as you will need to make the institute a model establishment..."

Banks, industrial companies and other institutions soon followed suit with substantial amounts so that by the end of 1932 the association had raised enough funds to start the project. Construction work commenced in 1933 to a design by professors of the Czech Technical University Ing. arch. Vladimír Fischer and Ing. arch. Bedřich Rozehnal. The institute, named the Masaryk Sanatorium – "House of Consolation", was formally opened on 13th January, 1935 and started work a week later – on 21st January. Unfortunately, its founder – MUDr. Bakeš – did not live to see that celebratory moment, but in his last will he made the "House of Consolation" his principal heir and established a fund for scientific research into malignant tumours with a deposit of one and a half million crowns.

The first patient of the House of Consolation was Soňa Nováková, the wife of the Chief Railway Inspector. She was received on the first day the sanatorium started its work and died a few days later – on 26th January, 1935.

Professor MUDr. Richard Werner, former director of the cancer institute in Heidelberg was appointed to the post of the senior consultant (head) of the clinical section of the facility.

It should be noted that, at that time, the clinical section of the House of Consolation consisted of a large outpatients' department, diagnostic and therapeutic departments with a special radiology sector, a surgery wing with a separate radiology department, radiation baths and, naturally, an extensive inpatients' ward. The patients' rooms were intentionally small, with only a few beds, to provide a quiet environment to those staying in the sanatorium for a long period of time.

The biochemist, Professor RNDr. Vladimír Morávek of the Faculty of Sciences of the Masaryk University in Brno was appointed head of the laboratory section of the institute. The laboratory section, later split into biochemistry and haematology, consisted of diagnostic laboratories analyzing blood, urine and body fluids. From the very beginning the focus of the laboratory section was its histological laboratory. The laboratory processed both human bioptic samples and material from experimental animal tumours from the research department so an indispensable part of the laboratories was the breeding of animals used in experiments. The second largest area of the laboratory section was taken up by the research department, comprised of a biochemical laboratory, a laboratory for analytical chemistry and one for tissue cultures.

The pride of the institute was the library acquired through the will of MUDr. Bakeš, which was carefully updated. Its most valued asset was 18 medical journals from around the globe specializing in the study of cancer.

The medical library was an example of a well designed, modern information centre and came under the control of the laboratory section in the organization's hierarchy.

As strict and complete centralization of all patients in specialized facilities was impossible and unmanageable at that time, the association concentrated on tasks related to the timely identification of patients and follow-up after their release. From its inception the institute endeavoured to provide

complex oncological care and, given its supraregional importance, partial centralization of oncological patients also created suitable conditions for scientific research.

During WWII and in the post-war era the institute was directed by docent dr. Jan Šprindrich. At that time the staff included lecturers from the theoretical institutes of the Brno and Prague Medical Faculties (Herčík, Uher and Řeřábková), who found a refuge there while being given the exceptional opportunity of continuing their highly specialized work. Shortly after the war the sanatorium was renamed the "Masaryk Radiotherapy Institute" and the circle of collaborators further extended to embrace more employees of the Brno Medical Faculty, the future Professors R. Hladký and J. Švejda. It was through these prominent figures that fruitful cooperation between the institute and the Medical Faculty of the Masaryk University began to blossom at the beginning of the 1950's. The activities were based on the contemporary interest of Professor Uher – the head of experimental pathology – in tumours of the reticulohistiocytary system and the endogenous effects on tumour development. At the same time Professor Švejda studied human hemoblastosis and hemoblastomas.

In 1954 the institute underwent reorganization as part of the national overhaul of health care administration, again receiving a new name "KÚNZ – Oncological Institute" and the laboratories, being a research unit of mostly biochemical orientation, became a separate entity.

The independent section was directed by Professor Brada who, within a short period, managed to bring oncological research in the biochemical field to an unprecedented level, comparable to world class institutions of the time. The research team was rescued from being submerged under the waves of primitive pragmatism that swamped everything at that period by the next reorganization through which, based on a government decision, the research laboratories with the complete staff and programme went, on 1st January 1961, under the administration of the Research Oncological Institute of the Slovak Academy of Science, led by the academic V. Thursa.

An important move for the clinical section was that doc. Šprindrich and his colleagues, after the reorganization of 1954, when the overall concept was adversely affected by the severance of the theoretical research section, at least succeeded in removing the Brno Oncological Institute from the communal health system. As a result the institute was directly administered by the regional health department. In spite of all efforts for an interdisciplinary approach to treating a tumour-related illness, the institute remained a predominantly radiation therapy establishment throughout the mid-1950's.

It was also a period when a new concept was developed which ensured the prominent role of diagnostics in the complex approach to clinical oncology. The new X-ray ward was equipped with two diagnostic devices. As far as therapy was concerned, in addition to radiation therapy and surgery it was also chemotherapy that gained importance, alongside efforts to introduce further treatment modalities represented by the then hugely popular immunotherapy. Thanks to dr. V. Kolář immunotherapy started to be applied in experimental practice in the institute in the mid-1960's.

The 1960's saw the emergence of separate wards, chemotherapeutic and internal, where the interest later polarized between the treatment of hemoblastomas and hemoblastosis and the problem of solid tumours. Oncological surgery was significantly extended and a new surgery ward, completely independent of radiation therapy, was established. From the very beginnings of the institute the therapy of gynaecological malignities had always held a special position. An independent gynaecology ward came into being at the turn of the 1950's and 1960's. The nuclear medicine ward was set up towards the end of the 1960's. From the 1960's the medical treatment strategy began to apply the interdisciplinary approach. Melanoma and mammary commissions were established. The problems of melanomas and other skin tumours were tackled in collaboration with the dermatology and plastic surgery clinics. Collaboration gradually extended to the field of lung tumours – with the respiratory disease clinic, and central nervous system tumours – the neurological clinic. A commissioning approach was also adopted in the treatment of lymphomas, testicular tumours and other urological malignities. In collaboration with doc. Bozděch and as part of complex oncological treatment a joint centre for the treatment of bone and soft tissue tumours was established at the orthopedic clinic of the U sv. Anny Faculty Hospital and the Oncological Institute. The institute also works closely together in tumour treatment with both the respiratory disease and the neurological clinic.

The new concept of oncological treatment, tradition and the organic merging of the clinical and research sections within a single facility enabled the establishment of the "Research Institute of Clinical and Experimental Oncology in Brno" (VÚKEO) to be confirmed at the end of 1975. Its concept was based on its predecessor – the "Oncological Institute". In terms of its administration, VÚKEO, as a departmental research institute, was to join the scientific-research base of the Ministry of Health of the Czech Republic. Professor MUDr. Jaroslav Švejda was appointed the director.

The tried and tested direction of the institute's development, worked on for over half a century, was interrupted in the second half of the 1980's. After the involuntary, politically motivated, departure of Professor Švejda at the beginning of 1986, the orientation of the therapeutic section of the institute was remodelled to emphasize the surgery component of oncological therapy. The restricted research and therapeutic work of VÚKEO was significantly eroded mostly by a politically tinged merger of the institute between 1988 and 1990 with the concept-less monster that was the Medicinal Research Institute in Brno.

In the spring of 1990, the director, doc. Kašťák (who had held the position from 1986), was forced to step down, and the senior consultant MUDr. Ladislav Červ, CSc., who originally performed general surgery in Žilina and followed doc. Kašťák to the institute in 1988, was temporarily appointed to manage the institute.

The institute management was also partly controlled by the short-lived Civic Forum committee whose two leading proponents were Dr. Rejthar, CSc. (later on the national executive council of the ODS) and dr. Drbal. The competition for the post of the director, in the spring of 1991, was won by the young internist MUDr. Josef Drbal, who previously worked as a house physician at the internal ward and specialized in hematooncology. Dr. Drbal remained in the position of the director of Masaryk Memorial Cancer Institute until the end of May 2000 when he was removed from the office by the Minister of Health.

Immediately after November 1989 the staff of the institute started a campaign to regain independence for the Oncological Institute. Their efforts were met with success in July 1990 when the Ministry of Health of the Czech Republic approved the renewed status of an independent oncological institute, starting on 1st January, 1991 under the name of the Masaryk Memorial Cancer Institute Brno.

The first half of the 1990's was marked by important structural developments, when the construction of a new, modern building with inpatients' and outpatients' wings was finished followed by setting up a new radiation oncology ward in the reconstructed old section of the institute complex.

At the turn of the millennium the institute was re-integrated into the Brno academic community, a move that can be accredited to the new director doc. MUDr. Jan Žaloudík, CSc. On 1st January, 2001, the Complex Oncological Treatment Clinic was established for the first time – headed by doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc., bringing under one roof specialists from different oncological fields. In terms of its organization the clinic consists of diagnostic-therapeutic groups for mammary and digestive issues and of general oncology. It also incorporates other specializations related to tumour treatment – oncosurgery, radiation therapy, genetics. The activities of the clinic also include graduate and post-graduate oncological education.

The current director of the institute is doc. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc. At the turn of the millennium the institute became integrated into the University Oncological Centre – a free association of oncological facilities in Brno – where it takes a leading role.

Today, Masaryk Memorial Cancer Institute (MOÚ) in Brno is a specialized oncological centre of supraregional competence, a unique institution of its kind in the Czech Republic. At a single location, it concentrates all the medical disciplines necessary for providing complex oncological care, including prevention, epidemology, diagnostics, different modalities of tumour treatment, rehabilitation. In addition, its staff engage in scientific research activities including basic research. It is a facility offering graduate and post-graduate education to doctors and medical staff as well as health education to the general public. The outpatients' wards receive 180 000 people per year and 6 000 patients are admitted as inpatients.

It is the only healthcare facility established by the Ministry of Health of the Czech Republic which has succeeded in obtaining an accreditation by the Czech Independent Accreditation Commission for the longest possible period of three years. In May 2004 this brought a successful end to many years of endeavour on the part of all the staff of the Masaryk Oncological Institute, who were often forced to change traditional treatment procedures in order to adapt them to the latest medical trends and the individual needs of each patient.

It can boast a number of indigenous projects and treatment procedures. Its specialists place great emphasis on the prevention of cancer. They have developed dedicated preventive programmes based on the data of the National Oncological Register. It is aimed at all age categories and once it is finished it more or less guarantees an absence of an oncological illness (being the only complex preventive programme in the Czech Republic). In addition, the institute houses the Tumour Genetics and Epidemology Ward to deal with people in whom the risk of developing cancer is hereditory.

Masaryk Memorial Cancer Institute applies new cytostatic treatment procedures which give a new chance to cancer patients. Often, as the only healthcare facility in the Czech Republic, the institute

participates in European and worldwide clinical studies to clinically verify the effects of new drugs or new combinations of chemo and radiation therapy.

The institute on Žlutý kopec also applies the latest approaches in surgical treatment of cancer (as one of the few facilities in the country it performs sentinel biopsy or radiofrequency ablation), in radiation therapy, e.g. new methods in adjuvant radiation therapy of breast tumours (post-resection brachyradiotherapy). The radiation oncology ward participates in the studies (excluding company studies) of the prestigious EORTC organization (lung, head and throat tumour treatment). The ward is also one of two facilities in the country where children undergo radiation therapy. In the middle of 2004 a new linear accelerator was put into operation there. Equipped with a multi-leaf collimation treatment head system it facilitates automatically changing the radiation footprint based on the irregular tumour volume. The position of the patient on the radiation bed can be controlled by an additional device – portal imaging. The controls and the new Eclipse planning system allow for planning and performing intensity modulated radiotherapy (IMRT). This radiotherapy technique ensures minimum impact on healthy tissues surrounding the tumour and means that the applied dose radiation to the treated site can be increased. At the same time, the new linear accelerator was fitted with additional equipment (micro-multileaf collimator, fixing devices) and a computer system to perform stereotactical radiosurgery (X-knife). This equipment is the only one of its kind in the Czech Republic.

Since September 2003 the Nuclear Medicine Ward has had available – as the second facility in the country – positron emission tomography which is capable of locating the smallest sites of cancer cells and is also used as a diagnostic method in cardiology and neurology.

The list of possible treatments that other facilities cannot offer goes even further: for example, the radiodiagnostics ward has the only digital mammograph for mammographic screening available in the Czech Republic, which facilitates more precise diagnostics than standard mammographs. Cytostatics are diluted in the pharmacy – a specially equipped workplace to optimise the chemotherapy dose for each patient. On every workday a consulting room is open giving a chance to those who want to improve or consult their treatment in a different facility, or those who have a problem and do not want to see their doctor ... No recommendation by another doctor is needed to be received in the consulting room. In addition, patients, including family members, are given an opportunity to attend, twice a year, the Balance Course, lasting several days, where they will learn the most important facts about treatment and where miscellaneous related personal issues are addressed – mental, sexual life, regime, communication, social problems. (MOI is the only facility in the country that provides this opportunity).

In treating cancer patients it is very important that they are informed: a patient who is well informed about his illness tends to cooperate much better and his psyche can cope with the serious illness more easily. As a result, at the end of 2001 Masaryk Memorial Cancer Institute established the Oncological Information Centre, the only one in the Czech Republic, that publishes brochures with basic oncological diagnoses, lends books, CDs, educational video programmes, provides Internet access and a copier to the visitors. It is served by nurses who are also in charge of a free phone cancer line (800 222 322) handling all oncological diagnoses – the only universal line in the country as the others are selectively specialized. In 2003 the services provided by OIC were used by 1,577 visitors, while 751 people phoned the cancer phone line. The good psychological state of the cancer patients – both inpatients and outpatients – is also maintained with the assistance of an art studio on the institute premises.

This brief outline of the institute's development confirms that the Masaryk Oncological Institute has developed into a unique healthcare establishment in Brno that significantly contributes to the prestige of the city.

POHLED DO MINULOSTI
MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU V BRNĚ
Jiří Čejka

Výkonná redaktorka: PhDr. Zuzana Joukalová
Grafická úprava: Lubomír Červinka
Sazba: Michaela Tomsová
Fotografie: Archiv MOÚ, Jan Kula a Zuzana Joukalová
Tisk: Miroslav Kaňkovský, Českolipská 1193, Mělník

Roku 2004 vydal Masarykův onkologický ústav v Brně.

ISBN 80-86793-03-6

Vedení ústavu

Klinika komplexní onkologické péče – lékaři

Klinika komplexní onkologické péče – sestry – oddělení A

Klinika komplexní onkologické péče - sestry – oddělení B

Klinika komplexní onkologické péče – sestry – oddělení C

Centrální kartotéka

Klinika komplexní onkologické péče - sestry - ambulantní provoz

Oddělení chirurgické onkologie

Centrální operační sály

Oddělení anesteziologie a intenzivní onkologické péče

Oddělení gynekologické onkologie

Oddělení radiační onkologie – lékaři

Oddělení radiační onkologie – sestry

Oddělení radiační onkologie – laborantky

Oddělení radiologické fyziky

Oddělení radiologie – lékaři

Oddělení radiologie - laboranti

Oddělení nukleární medicíny

Oddělení laboratorní medicíny

Oddělení genetiky a epidemiologie nádorů

Oddělení klinických hodnocení

Oddělení patologie

Útvar náměstka pro rozvoj, vědu a výuku

Útvar náměstka LPP

Ústavní lékárna

Edukační centrum

Oddělení zdravotních pojišťoven

Úsek regionální správy NOR

Útvar onkologické informatiky

Útvar ekonomického náměstka

Útvar náměstka HTS
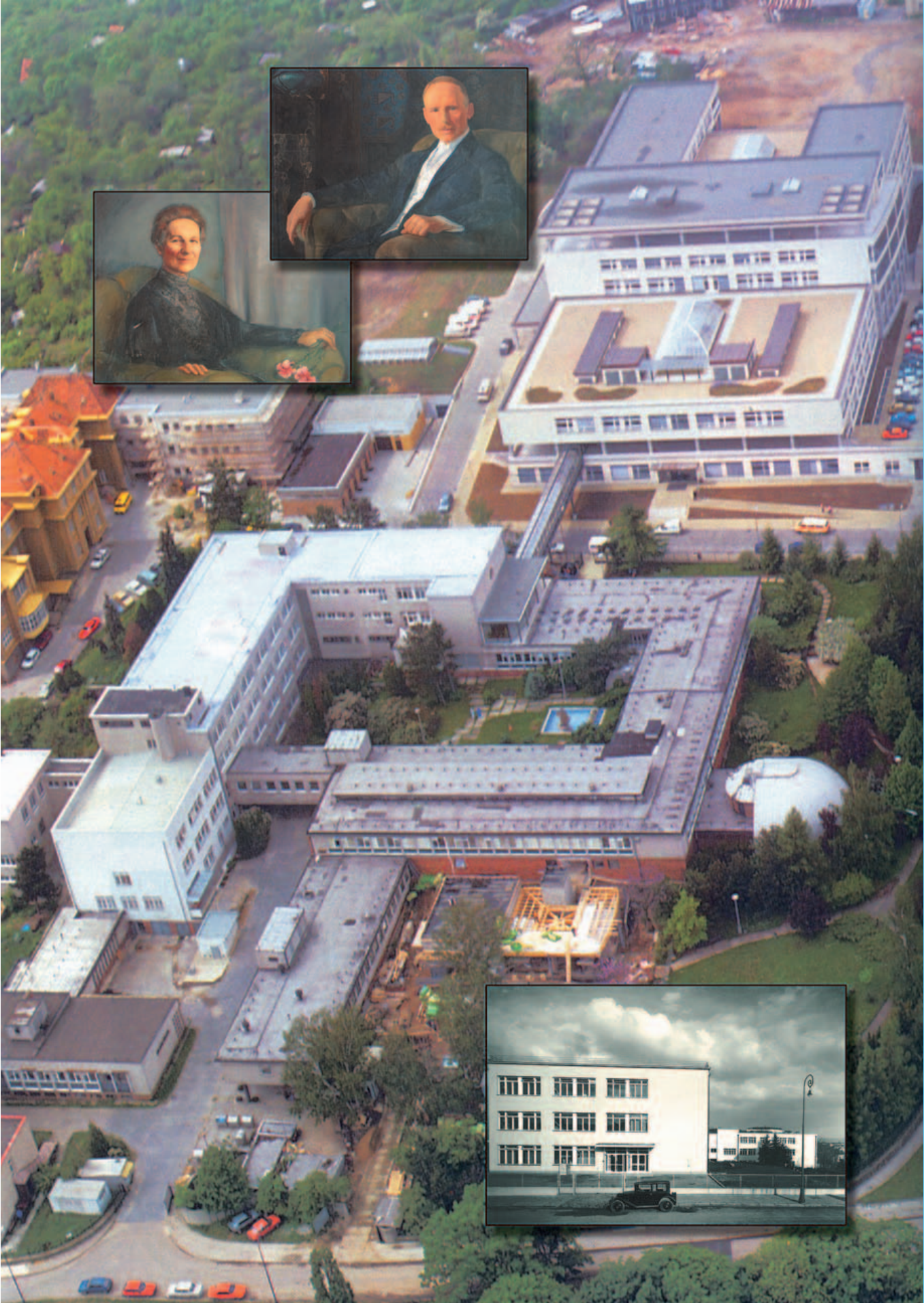
Úsek stravovacího provozu